

Vankien kokemuksia OMA- ohjelmasta Etelä- Suomen rikosseuraamusalueella

Finnberg, Annika

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila

Vankien kokemuksia Oma- ohjelmasta Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella

Annika Finnberg
Rikosseuraamusalan ko
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2010

Annika Finnberg

Vankien kokemuksia OMA- ohjelmasta Etelä- Suomen rikosseuraamusalueella

Vuosi 2010 Sivumäärä 65

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata vankien kokemuksia OMA- ohjelmasta Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella. OMA- ohjelma, eli Omaehtoisen muutoksen-ohjelma, on vakavista väkivaltarikoksista tuomituille vangeille tarkoitettu kognitiivinen toiminta- ohjelma. Ohjelman aikana keskitytään havainnoimaan omia ajatuksia, tunteita ja uskomuksia, jotka ovat aiemmin johtaneet väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Ohjelman avulla on tarkoitus pyrkiä pois tästä käyttäytymisestä, käyttäen apuna uusia ajattelumalleja.

Opinnäytetyössä kartoitetaan vankien kokemuksia OMA- ohjelmaan hakeutumisesta sekä muutoksia heidän ajattelussa ja käyttäytymisessä ohjelman myötä. Lisäksi haastateltavia on pyydetty antamaan OMA- ohjelmasta sekä positiivista että negatiivista palautetta. Haastattelut ovat sijoittuneet ajalle 25.8- 17.9.2009 ja ne on tehty teemahaastatteluiden muodossa. Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen. Aineiston analysoinnissa menetelmänä on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Opinnäytetyön teoreettisena viitekehystenä toimii pääasiassa kuntouttava työ vankeinhoidossa.

Osallistuminen OMA- ohjelmaan on perustunut haastateltavien rikoshistoriaan sekä rangaistusajan suunnitelmiin. On tärkeää, että vangilla löytyy motivaatio ohjelmaan osallistumiseen ja sen läpikäymiseen. Kaikilla tätä motivaatiota ei välttämättä ole ohjelman alkaessa, mutta se saattaa kasvaa ohjelman jatkuessa. Alussa epäilyksiä ohjelmaa kohtaan saattavat herättää sen pituus ajallisesti (OMA- ohjelma kestää noin seitsemän kuukautta), ohjaajat sekä ryhmämuotoinen työskentely. Nämä epäilykset ovat ohjelman aikana kuitenkin häipyneet, sillä parhiksi asioiksi ohjelmassa haastateltavat nimesivät juuri edellä mainitut asiat.

Ajattelun ja käyttäytymisen muuttuminen ja kuntoutuminen ohjelman myötä on jokaiselle haastateltavalle henkilökohtainen prosessi. Tästä huolimatta, yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta, kaikki haastateltavat ovat kokeneet hyötynsä ohjelmasta jollain tasolla. Ohjelma on antanut uusia työkaluja väkivaltaisen käyttäytymisen estämiseksi ja he ovat oppineet tunnistamaan niitä ajatusmalleja, jotka ovat aiemmin johtaneet väkivaltaiseen käyttäytymiseen.

OMA- ohjelmaan liittyväksi kehittämistoimenpiteeksi voidaan mainita ohjelman käyneiden vankien kuntoutusjatkumo. Eriyisen tärkeää olisi ottaa huomioon pitkiä vankeusrangaistuksia suorittavia vankeja ja se, miten kuntoutustoimenpiteet sijoitetaan ajallisesti heidän tuomi- oonsa nähden. OMA- ohjelman aikana opittuja asioita olisi syytä pitää yllä myös ohjelman päätyttyä, joko yksilö- tai ryhmämuotoisen toiminnan avulla.

Opinnäytetyötä voivat hyödyntää kaikki vankeinhoidon parissa työskentelevät, mutta etenkin OMA- ohjaajat sekä muut ohjelman parissa työskentelevät.

Asiasanat: toimintaohjelmat, kuntoutus, uusintarikollisuus, vaikuttavuus, vankeinhoito

Annika Finnberg

Violent offenders experiences of the Cognitive Self Change Program in the Criminal Sanctions Region of Southern Finland

Year	2010	Pages	65
------	------	-------	----

The purpose of this thesis was to describe inmate's experiences of the Cognitive Self Change Program in the Criminal Sanctions Region of Southern Finland. The Cognitive Self Change Program is destined for inmates that have a history of serious violent behaviour. The content of the program concentrates on observing thoughts, emotions and beliefs that have concluded in violent behaviour before. The purpose of the program is to find a new way of thinking that will lead away from violence behaviour.

The purpose of the thesis has been to find out how the offenders have ended up in taking part in the Cognitive Self Change Program and how their way of thinking and behaving has changed. The interviewees have also been asked to give both positive and negative feedback of the program. The amount of interviewees has been ten inmates and the interviews have taken place during the time of 25.8- 17.9.2009. The interviews have been made in the way of theme interviews. The research is a qualitative research and the theoretical context is mainly based on offender rehabilitation.

The participating in the Cognitive Self Change Program has been based on the offender's history of crime and their sentence plan. It is important that the offender have got motivation to attend and accomplish the program. Not everyone has got the motivation in the beginning, but as the program carries on, the motivation might increase as well. The suspicions that the offenders have had towards the program are being involved with it's length (which is approximately seven months), the tutors and working in a group. In the end, these things have been the ones to get the best feedback though.

The changes in the way of thinking and the behaviour is a personal process for all the interviewees. All the interviewees, except one, have had some kind of benefit of the program. The program has given them new perspectives on how to avoid situations that might end up in violent action. They have also learned to recognize that kind of thinking patterns that have led to violent behaviour before.

Acts involved with the development of rehabilitation continuum of violent offenders should be taken in the future. This is important especially concerning those offenders that are imprisoned to long sentences. It would also be important to keep up the learned skills after the program.

The thesis can be useful for those that work with inmates and especially for those that work with the Cognitive Self Change Program

Keywords: Programs, Rehabilitation, Reoffending, Effectiveness, The Prison Service

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	KUNTOUTTAVA TYÖ RIKOSSEURAAMUSALALLA	7
2.1	Rikosseuraamuslaitos - tämän päivän vankeinhoitoa	7
2.2	Yleistä kuntoutuksesta	8
2.3	Kuntouttavan työn lähtökohdat vankeinhoidossa	9
2.4	Kuntoutusohjelmille asetettuja tavoitteita	10
2.5	Kuntoutuksen vaikuttavuus	11
2.6	Riski- ja tarvearviot sekä rangaistusajan suunnitelmat osana nykyaikaista vankeinhoitoa	13
2.7	Ryhmämuotoinen ohjelma- toiminta vankiloissa	14
2.8	Ryhmädynamiikka, vertaistuki ja ryhmän kehitysvaiheet	14
2.9	Kognitiivis- behavioraaliset toiminta- ohjelmat vankeinhoidossa	16
2.10	Väkivaltarikollisille suunnatut toimintaohjelmat Suomessa	17
3	TUTKIMUSKYSYMYKSET	18
4	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	18
4.1	Haastateltavat ja haastatteluiden kulku.....	18
4.2	Haastateltavien ikäjakauma ja vankilakertaisuus	21
5	AINEISTO JA MENETELMÄT	22
5.1	Teemahaastattelu.....	22
5.2	Aineiston analyysi	24
5.3	Tutkimuksen etiikka ja luotettavuus	26
6	TUTKIMUSTULOKSET	28
6.1	Haastateltavien osallistuminen muihin toiminta- ohjelmiin.....	28
6.2	Hakeutuminen OMA- ohjelmaan	29
6.3	Ajatuksia ja odotuksia ennen ohjelman alkua	32
6.4	Haastateltavien ajatuksia edistymisestään OMA- ohjelman aikana	34
6.5	Ajattelun ja käyttäytymisen muuttuminen OMA- ohjelman myötä	36
6.5.1	Uuden ajattelun kaava	39
6.5.2	Päihteet ja väkivalta	40
6.5.3	Oman väkivaltaisen käyttäytymisen väheksyminen	41
6.6	Mitkä olivat vankien mielestä hyviä asioita OMA- ohjelmassa?	42
6.6.1	Vankien ajatuksia ohjaajista	44
6.6.2	Vankien kokemuksia ryhmätyöskentelystä	45
6.7	Mitä parantaisit liittyen OMA- ohjelmaan?	47
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	49
7.1	Kokemuksia OMA- ohjelmaan hakemisesta	49
7.2	Kokemuksia ohjelman vaikutuksesta ajattelun ja käyttäytymisen muuttumiseen	51

7.3	Ohjelmasta annettua palautetta	52
8	LOPUKSI	55
	Liite 1: Rikosseuraamuslaitoksen toimipaikat alueittain.....	60
	Liite 2: Omaehtoisen muutoksen- ohjelma.....	61
	Liite 3: Haastattelusopimus	64
	Liite 4: Haastattelurungot.....	65

1 JOHDANTO

Väkivalta on aihe, josta voi lukea päivittäin lehdistä. Uutiset väkivaltarikoksista eivät hätkähdytä, sillä niistä on totuttu kuulemaan ja lukemaan, mutta toisinaan yhteiskunnallisessa keskustelussa otetaan esille suomalainen väkivalta. Tällöin kysytään: onko Suomi väkivaltainen maa? Vuonna 2009 Suomessa tuli poliisin tietoon 33 221 väkivaltarikosta (käsittää rikosnimekkeet: tappo, murha, surma, tapon, murhan tai surman yritys, lapsensurma, pahoinpitely, törkeä pahoinpitely ja lievä pahoinpitely) (Tilastokeskus 2010.) Tämä luku ei tietenkään kerro koko totuutta väkivallan määrästä, sillä taustalla vaikuttaa myös piilorikollisuus. Väkivaltarikoksesta voi saada ehdottoman vankeusrangaistuksen, mikä tarkoittaa sitä, että tuomittu joutuu suorittamaan rangaistuksensa vankilassa.

Väkivaltaa voidaan tarkastella eri näkökulmista riippuen siitä, mitä halutaan tutkia. Voidaan tutkia väkivaltakäyttäytymistä ja sen syitä tai väkivallan määrää sekä tarkastella asiaa uhrinäkökulmasta. Syitä väkivaltakäyttäytymiseen voidaan löytää muun muassa ympäristö- ja biologiategijöistä sekä psykologiasta. (katso esimerkiksi Hakkarainen 2003.) Edellä mainitut näkökulmat kertovat siitä, kuinka laaja-aiheinen alue väkivalta on. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena ei kuitenkaan ole tarkastella väkivaltaa näistä näkökulmista, vaan se, miten väkivaltaisiin henkilöihin voidaan vaikuttaa ja mahdollisesti jopa estää heitä syyllistymästä uusiin väkivallantekoihin. Tällöin on syytä tarkastella niitä kuntoutustoimenpiteitä, joita vankila voi tarjota väkivaltarikollisille.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää vankien kokemuksia Omaehtoisen muutoksen- ohjelmasta Etelä- Suomen rikosseuraamusalueella. Opinnäytetyössä käytän ohjelmasta nimeä OMA- ohjelma, jolla se yleisestikin tunnetaan. OMA- ohjelma on kognitiivinen toiminta-ohjelma ja se on tarkoitettu vakavista väkivaltarikoksista tuomituille vangeille (Hakkarainen 2003, 26.) Ohjelma toimii ryhmämuotoisesti ja ryhmäistuntoja ohjaavat vähintään kaksi OMA-ohjaajakoulutuksen saanutta henkilöä. Ohjelman kesto on 80- 100 tuntia ja koko ohjelman läpikäyminen kestää noin seitsemän kuukautta. (Rikosseuraamuslaitos.)

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus ja se on toteutettu teemahaastatteluiden avulla. Aineiston analyysi on tehty aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmin. Opinnäytetyön teoreettisena viitekehyksenä toimii pääasiassa kuntouttava työ vankeinhoidossa. Haastatteluihin osallistui yhteensä kymmenen vankia Helsingin ja Riihimäen vankiloista, sillä tarkoituksena on ollut kuvata vankien kokemuksia OMA- ohjelmasta Etelä- Suomen rikosseuraamusalueella.

Idea OMA- ohjelmaa käsittelevästä opinnäytetyöstä syntyi keväällä 2009. Silloin järjestettiin kaksiviikkoinen OMA- ohjaajakoulutus Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksessa, johon hain ja tulin hyväksytyksi. Koulutus sattui hyvään ajankohtaan, sillä olin juuri aloittamassa opinnäyte

työn suunnittelua. Koulutuksen avulla opin miten ohjelma toimii ja sain kattavan kuvan siitä, mistä OMA- ohjelma tarkoittaa. Suuri kiitos kuuluukin koulutuksen vetäjille, Ritva Vähäkoskelle ja Jukka Hämäläiselle, jotka valitsivat minut koulutukseen. Heiltä olen myös saanut hyviä vinkkejä opinnäytetyötä varten. Toivon pääseväni myös itse ohjaamaan OMA- ryhmiä mahdollisimman pian.

Koen OMA- ohjelman tutkimisen tärkeäksi, sillä opinnäytetyöni avulla voin antaa ajankohtaista tietoa siitä, mitä vangit ovat ajatelleet OMA- ohjelmasta, ja miten he kokevat hyötynensä siitä. Tarkoituksena on, että työelämän edustajat pystyvät hyödyntämään opinnäytetyöstäni saamia tietoja. OMA- ohjelma perustuu valmiiseen käsikirjaan ja formaattiin, joten sen sisältöä ei sinänsä voida muuttaa, eikä ole tarkoitukseen. Opinnäytetyöni avulla työelämän edustajat voivat kuitenkin saada tietoa siitä, mitkä asiat ohjelmassa ovat muodostuneet heikkouksiksi ja vahvuuksiksi, kun vastauksia on ollut antamassa ohjelman käyneitä vankeja.

OMA- ohjelmaa käsitteleviä tutkimuksia on Suomessa tehty kaksi. Näitä ovat Helena Timosen (2004) lisensiaatin tutkielma ”Seitsemän veljeksien elämä ja muutos” sekä Olli Salon (2003) pro gradu- tutkielma ”Tapaustutkimus Cognitive Self Change- ohjelman vaikutuksesta väkivaltarikollisten ajattelumalleihin ja hallintakäsitykseen”.

2 KUNTOUTTAVA TYÖ RIKOSSEURAAMUSALALLA

2.1 Rikosseuraamuslaitos - tämän päivän vankeinhoitoa

Opinnäytetyöni teon aikana suomalainen rikosseuraamusala on kokenut hyvin laajamittaisia muutoksia. Alun perin opinnäytetyöni nimeksi piti tulla ”Vankien kokemuksia OMA- ohjelmasta Etelä- Suomen aluevankilassa”, jouduin muuttamaan sen kuitenkin uuteen muotoon: ”Vankien kokemuksia OMA- ohjelmasta Etelä- Suomen rikosseuraamusalueella”, sillä Etelä- Suomen aluevankilaa ei ole enää olemassa.

Vielä vuonna 2009 suomalainen rikosseuraamusala koostui Vankeinhoitolaitoksesta, Kriminaalihuoltolaitoksesta, Terveystieteiden tutkimuskeskuksesta sekä Rikosseuraamusvirastosta. Vuoden 2010 alusta alkaen Vankeinhoitolaitos ja Kriminaalihuoltolaitos on yhdistetty siten, että ne muodostavat Rikosseuraamuslaitoksen.

Aiemmin Vankeinhoitolaitos oli jaettu alueellisesti viiteen osaan. Nyt Rikosseuraamuslaitos jakaantuu kolmeen eri täytäntöönpanoalueeseen eli rikosseuraamusalueeseen (Liite 1). Näitä ovat Etelä- Suomen rikosseuraamusalue, Länsi- Suomen rikosseuraamusalue sekä Itä- Pohjois- Suomen rikosseuraamusalue. Rikosseuraamuslaitos koostuu näistä kolmesta rikosseuraamusalueesta, keskushallintoyksiköstä ja terveydenhuoltoyksiköstä. (Rikosseuraamuslaitos.) Käy-

tännössä opinnäytetyön nimen vaihtaminen ei tuottanut ongelmia, sillä sekä Helsingin vankila että Riihimäen vankila kuuluvat yhä samaan alueeseen. Ne ovat myös edelleen ainoat Etelä-Suomen vankilat, joissa OMA- ohjelma on käytössä.

2.2 Yleistä kuntoutuksesta

Opinnäytetyön teoreettisena viitekehyksenä toimii muun muassa kuntoutus yleisenä käsitteenä sekä kuntoutus rikosseuraamusalalla. Opinnäytetyön keskipisteenä on kuntouttava toimintaohjelma. Ihmisten mielikuva ja käsitys kuntoutuksesta vaihtelee paljon, sillä kuntoutus merkitsee meille eri asioita. Järvikosken ja Härkäpään (2004) mukaan kuntoutuksella pyritään ennaltaehkäisemään ja hoitamaan sellaisia ongelmia, jotka liittyvät sairauksiin, vammoihin ja sosiaalisen syrjäytymiseen. Kuntoutuksella pyritään myös tukemaan ihmisten selviytymistä ja hyvinvointia arkielämässä sekä eri elämänvaiheissa. Kuntoutus on hyvin laaja käsite ja se koskettaa monia väestöryhmiä sekä yksittäisiä ihmisiä. (Järvikoski ja Härkäpää 2004, 10- 12.)

Vuoden 2002 Kuntoutusselonteon mukaan ”Kuntoutuksen tavoite on kuntoutuminen”. Sillä tarkoitetaan hyvinvoinnin, itsenäisen selviytymisen, toimintakyvyn ja työllisyyden edistämistä. Kuntoutuksen suunnitteluun ja toteutumiseen voi osallistua kuntoutujan lisäksi monien eri alojen asiantuntijoita. Useimmiten lakisääteinen kuntoutus perustuu oireeseen tai sairauteen, vajaakuntoisuuteen tai vammaan, mutta myös työkyvyn heikkeneminen tai sosiaalisen syrjäytymisen uhka on katsottu kuntoutuksen perusteiksi. (Kuntoutusselonteko.) Kuntoutusselonteossa ei ole mainittu mitään rikosseuraamusalaa koskevaa kuntoutusta, sillä vankeinhoitolaitos ei ole kuntoutuslainsäädännön mukainen kuntoutusorganisaatio (Karsikas 2005, 21.)

Järvikosken ja Härkäpään (2004, 23- 24) mukaan kuntoutus on jaettu neljään osaan: lääkinnällinen, ammatillinen, kasvatuksellinen ja sosiaalinen kuntoutus. Tämä opinnäytetyö painottuu sosiaaliseen kuntoutukseen, sillä kohderyhmä koostuu enemmän tai vähemmän sosiaalisesta syrjäytyneistä miesvangeista. Järvikosken ja Härkäpään (2004, 24) mukaan sosiaalisella kuntoutuksella voidaan tarkoittaa prosessia, jolla pyritään parantamaan sosiaalista toimintakykyä. Se voi merkitä esimerkiksi omassa toimintaympäristössä toimimista ja pärjäämistä, arkipäivän toiminnoissa selviytymistä sekä asumisen ja talouden hallintaa.

Suomalaiset vangit ovat hyvin moniongelmaisia, ja se asettaa kuntoutukselle omat erityiset haasteensa. Vanki voi tarvita kuntoutusta ja apua vankilassa ollessaan, puhumattakaan vapautumisen jälkeisestä ajasta ja kuntoutusjatkumosta. Kuntoutusjatkumolla tarkoitetaan kuntoutuksen jatkamista myös vankeusajan päätyttyä. Tässä opinnäytetyössä käsitellään väkivaltarikollisten kuntouttamista, ja sosiaalista kuntoutusta tarkastellaan erityisesti rikosseuraamusalan näkökulmasta.

2.3 Kuntouttavan työn lähtökohdat vankeinhoidossa

Matti Laine (2007) on teoksessaan ”Kriminologia ja rankaisun sosiologia” määritellyt vankien kuntoutuksen tarkoittavan ”...kaikkia niitä toimia, joilla rankaisemisen aikana yksittäiseen rikosentekijään pyritään vaikuttamaan siten että ne vähentäisivät hänen taipumustaan syyllistyä uusiin rikoksiin ja lisäisivät hänen mahdollisuuksiaan elää yhteiskunnan hyödyllisenä kansalaisena.” (Laine 2007, 263- 264.)

Vankeinhoidon historiaa tarkasteltaessa voidaan havaita miten erilaisia kuntoutusmenetelmiä on käytetty ja miten paljon ne ovat muuttuneet ajan kuluessa. Ennen vankilan tarkoituksena oli kostaa, pelottaa ja eristää, mutta nykyaikaisen vankilan päämääränä on vaikuttaa vankeihin. Modernin vankilan sanotaan syntyneen noin 1750- 1820 Yhdysvalloissa ja Länsi- Euroopassa, mutta jo ennen sitä on voitu havaita kuntoutuksen elementtejä vankeinhoidossa. (Laine 2002, 124.) Rangaistusvankeuden on katsottu pitävän sisällään sekä vapauden menetyksen, että teknisen pyrkimyksen yksilöiden muuttamiseen jo 1800- luvulla (Foucault 2000, 318.)

Vangeilla on yleisesti ottaen enemmän kuntoutustarpeita kuin muulla väestöllä. Nämä kuntoutustarpeet voivat liittyä terveyteen, päihteiden käyttöön, koulutukseen tai sosiaalisiin kuntoutustarpeisiin. (Karsikas 2005, 20.) Suomalaisissa vankiloissa kuntoutuksella tarkoitetaan toimintoja, joiden avulla pyritään ehkäisemään uusintarikollisuutta, sekä edistämään vangin sopeutumista takaisin yhteiskuntaan. Kuntouttava toiminta voi tapahtua kuntoutusosastoilla, kursseilla, leireillä, ohjelmissa tai yksilötyössä. Suurin osa kuntoutuksesta on tarkoitettu päihdeongelmallisille vangeille, sillä enemmistö vangeista on päihteiden ongelmakäyttäjiä. Kaikkien vankien kanssa lähityötä tekevien toimenkuvaan kuuluu uusintarikollisuuteen vaikuttaminen ja vankien kuntouttamisen edistäminen. Erityisesti sitä tekevät päihde- ja sosiaalityöntekijät, psykologit, vankilapastorit sekä ohjelmien- ja kurssien vetäjät. (Rikosseuraamuslaitos.)

Vankien kuntouttaminen on otettu huomioon myös vankeuslaissa, jonka mukaan vankilan järjestämisen toiminnan tarkoituksena on edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan. Vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan tuetaan, vangin ammattitaitoa ja osaamista sekä työ- ja toimintakykyä ylläpidetään. Lisäksi tuetaan vangin päihteettömyyttä. (VanL 8 luku 1§.)

Tässä opinnäytetyössä en käsittele kaikkia vankilassa käytettyjä kuntoutusmuotoja, kuten päihdetyötä, työtoimintaa tai koulutusta. Opinnäytetyöni teoreettinen viitekehys painottuu käsittelemään ohjelmatoimintaa, kognitiivis- behavioraalisia toimintaohjelmia sekä väkivaltarikollisten kuntouttamista.

2.4 Kuntoutusohjelmille asetettuja tavoitteita

Arja Konttilan (2008, 410) mukaan vankien kuntouttamisessa keskeiset kysymykset ovat: *mitä, kenelle ja miten?* Tärkeää on siis kohdistaa oikeat kuntoutustoimenpiteet oikealle kohderyhmälle. Vaikka vankien kuntoutustarpeet ovat melko samankaltaisia ja heidät halutaan kokea yhtenäisenä ryhmänä, tulisi kuitenkin ottaa huomioon heidän yksilöllisyytensä ja henkilökohtaiset kuntoutustarpeensa (Karsikas 2005, 20.) Tämän vuoksi olisikin tärkeää saada vankeja sellaiseen kuntoutukseen, joka palvelee heidän tarpeitaan ja johon he voivat sitoutua. Kaikille vangeille ei sovi esimerkiksi ryhmämuotoinen työskentely, minkä vuoksi yksilötyön tärkeyttä ei saa unohtaa (Konttila 2008, 410.)

Kun pohditaan erilaisten kuntoutusmenetelmien soveltuvuutta rikoksenteijöille, on otettava huomioon myös rikoksenuusimiseen liittyvät seikat. Bonta (2003, 54) kuvailee neljää periaatetta liittyen rikoksenuusimista vähentäviin kuntoutusohjelmiin. (kts. myös Andrews, Bonta & Hoge 1990). Ensimmäinen periaate on *riskin periaate*. Tällä tarkoitetaan rikoksenteijän uusimisriskiä, joka tulisi kyetä määrittelemään vaikuttavassa kuntoutusohjelmassa. Kuntouttavan toiminnan tulisi vastata tätä riskiä. Vähäisen uusimisriskin omaavat rikoksenteijät tarvitsevat vähän tai ei ollenkaan kuntoutusta ja ison riskin omaavat saattavat tarvita intensiivisempää kuntoutusta. Joidenkin tutkimusten mukaan vähäisen uusimisriskin omaavien rikoksenteijöiden kohdalla intensiivinen kuntoutus ei vaikuta mitenkään tai saattaa jopa kasvattaa rikoksen uusimisen riskiä. Andrews ja Bontan (1994, 175) mukaan riskin periaatteen tarkoituksena on löytää rikoksenteijälle sen kaltainen kuntoutusmuoto joka vastaa hänen uusimisriskiään. Tämän vuoksi riskin arviointi on perusteltua.

Toisella periaatteella, *tarveperiaatteella*, kuvataan rikoksenteijöille tyypillisiä tarpeita. Niitä on kahdenlaisia: kriminogeenisiä ja ei- kriminogeenisiä. Kriminogeenisissä tarpeissa (kuten päihteiden käyttö) tapahtuvalla muutoksella voidaan vaikuttaa rikoksenuusimisen riskiin. Sen sijaan ei- kriminogeenisten tekijöiden parantaminen (kuten psyykinen pahoinvointi) ei todennäköisesti vaikuta tulevaan rikolliseen käyttäytymiseen. (Bonta 2003, 54.)

Kolmas periaate on *vastaanottavuuden periaate*. Tällä tarkoitetaan muun muassa sitä, miten vastaanottavainen rikoksenteijä on kuntoutukselle. Tässä taas otetaan huomioon tarveperiaate, eli rikoksenteijän kriminogeenisten tarpeiden huomioon ottaminen. (Bonta 2003, 55.)

Neljäs periaate on *ammattillisen harkinnan periaate*. Sitä käytetään silloin, kun edelliset kolme periaatetta eivät ota tarpeeksi huomioon rikoksenteijän ominaisuuksia tai tilannetta (Bonta 2003, 55- 56). Andrews ja Bontan (1994, 178) mukaan riskin periaate, tarveperiaate ja vastaanottavuuden periaate voidaan myös sivuuttaa käyttäen ammatillista harkintaa.

Andrews (1995, 41) on esittänyt kolme avainkysymystä liittyen rikosentekijöiden vaikuttavaan kuntouttamiseen:

1. Kenelle tarjoamme intensiivistä kuntoutusta? Riskin periaatteen mukaan sitä tulisi tarjota henkilöille, joiden riskinä on käyttäytyä rikollisesti.
2. Mihin panostamme, kun tavoitteena on vähentää uusintarikollisuutta? Tarveperiaatteen mukaan tulisi keskittyä korkean riskin omaavien rikosentekijöiden voimakkaasti vallitseviin ominaisuuksiin.
3. Minkälaisia kuntouttavia menetelmiä käytämme vaikuttaaksemme rikosentekijöiden kriminogeenisiin tarpeisiin? Tarveperiaatteen mukaan kuntoutusprosessissa tulee ottaa huomioon rikosentekijän yksilölliset tekijät ja kyky oppia.

2.5 Kuntoutuksen vaikuttavuus

Vankeinhoidossa kuntoutuksen vaikuttavuus ja sen tutkimus nousi keskusteluun 1970-luvulla What Works?- ajattelun myötä. What Works?- käsite, eli ”mikä toimii?”, perustuu amerikkalaisen kriminologi Robert Martinsonin tutkimukseen. Sillä on ollut selvä vaikutus sekä amerikkalaiseen, että eurooppalaiseen kriminaalipolitiikkaan ja vankeinhoitoon. Kuntoutuksen vaikuttavuudella tarkoitetaan sitä, mikä tai mikä tai mitkä kuntoutusmuodot vaikuttavat uusintarikollisuuden vähentämiseen. What works? muuttui hyvin pian kriminologioiden ja kriminaalipolitiikoiden keskuudessa muotoon ”nothing works”, ”mikään ei toimi”, koska rikollisiin kohdistuvien kuntoutustoimien ei uskottu vaikuttavan uusintarikollisuuteen. (Laine 2002, 128.)

Martinsonin metatutkimus (eri tutkimuksista koottu laaja yhteenveto) perustui yli 200:een tutkimukseen, jotka koskivat erilaisia rikosentekijöille suunnattuja kuntouttavia toimia. Joissain tutkimuksissa havaittiin positiivisia vaikutuksia uusintarikollisuuteen, mutta yksilölliset kuntoutusmenetelmät menettivät uskottavuuttaan. Tuohon aikaan kuntoutus perustui tosin erilaisille menetelmille kuin nykypäivänä. Terapiassa korostettiin psykodynaamista ja psykoanalyttista ajattelutapaa, eikä esimerkiksi kognitiivis- behavioraalisia kuntoutusmuotoja käytetty juuri ollenkaan. (Laine 2002, 128- 129.)

Kuntoutusmenetelmien vaikuttavuudesta kertoo niistä tehdyt luotettavat tutkimukset. Rikosseuraamusalalla kuntouttavien toiminnan tavoitteena on uusintarikollisuuden vähentäminen, mikä edellyttää sellaisten toimintojen kehittämistä. (Rantanen 2009, 109.) Suomessa on tehty ainoastaan muutama ohjelmien arviointitutkimus, kun taas ulkomailla niitä on tehty runsaasti. Yksi Suomessa toteutettu arviointitutkimus on vuonna 2005 aloitettu Cognitive Skills- ohjelman vaikuttavuutta mittaava tutkimus. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää muun muassa vaikuttiko vankilassa suoritettu kurssi vankilaan palaamisen todennäköisyyteen. (Kiehelä & Tyni 2009, 28- 29.)

Cognitive Skills- ohjelma on rikoksentekeijöille kehitetty kognitiivis- behavioraalinen oppimisohjelma. Se kestää n. kolme kuukautta ja se toteutetaan 6- 8 vangin ryhmissä. Osallistuneiden vankien määrän perusteella se on yleisin vankiloissa toteutettava toimintaohjelma. Ohjelman aikana opitaan ongelmanratkaisutaitoja, itsekontrollia, kriittistä ajattelua, sosiaalisia taitoja, luovaa ajattelua sekä arvojen pohdintaa. (Kiehelä & Tyni 2009, 29.) Tutkimusta varten etsittiin CS- kurssin käyneitä vankeja sekä koottiin verrokkiryhmä, jotka eivät ole käyneet CS- kurssia. Verrokkihenkilöiden valitsemiskriteereinä olivat ikä, sukupuoli, vankilakertaisuus, vankeuslaji ja päärikos. Jokaiselle CS- kurssin käyneelle, tutkimuksessa mukana olevalle vangille pyrittiin löytämään kriteerit täyttävä verrokkihenkilö. Kolmen vuoden seuranta-ajan jälkeen kurssin läpikäyneistä 48 prosenttia, kurssin keskeyttäneistä 61 prosenttia ja verrokkiryhmästä 61 prosenttia oli tuomittu uuteen vankeusrangaistukseen. Tutkimustulosten perusteella CS- kurssin käyneiden vankilaan palaamisen todennäköisyys on siis pienempi kuin verrokkiryhmällä ja kurssin keskeyttäneillä. (Honka, Keinänen & Tyni 2006.)

Vaikutavuusarviointeja voidaan tehdä uusintarikollisuuden määrään perustuen. Vaikutavuusarvioinneissa saadut uusintarikollisuuden vähentämistä ilmentävät prosenttiluvut ovat yleensä 0- 40 %. Vaikka tulokset eivät aina kerro koko totuutta, on voitu päätellä minkälaiset toiminta-ohjelmat tuottavat positiivisia tuloksia. Näitä ovat:

- kognitiiviset toiminta-ohjelmat, joissa useimmiten käsitellään myös rikoksia, sen sijaan, että pyrittäisiin ainoastaan muuttamaan rikoksentekeijän ympäristöolosuhteita
- terapeuttiset yhteisöt laitoksissa. Yhteisöllinen toiminta toimii erityisen hyvin huumekäyttäjillä. Yhteisöllisessä hoidossa rikoksentekeijä ottaa vastuuta yhteisön toiminnan toteuttamisesta, itsestään ja muista yhteisön jäsenistä
- ammatillinen koulutus (Laine 2007, 273- 274.)

Vankeinhoidossa aina ajankohtainen kysymys on se, onko hoidosta ja kuntoutuksesta hyötyä? Erilaisissa tutkimuksissa on mitattu hoidon tuloksellisuutta eri menetelmillä. Haapasalon (2008) mukaan uusiin rikoksiin syyllistyminen ei ole paras kriteeri tuloksellisuuden arvioinnissa. Tiedot ja tilastot uusintarikollisuudesta eivät kerro todellista tilannetta ihmisen rikoskäyttäytymisessä, sillä käytettävissä ovat vain poliisin tietoon tulleet rikokset. Ainoastaan uusintarikollisuuden tarkastelu antaa hyvin suppeasti tietoa henkilön voinnista ja elämäntilanteesta. Uuteen rikokseen syyllistyminen ei välttämättä automaattisesti tarkoita sitä, ettei kuntoutuksesta olisi ollut mitään hyötyä. (Haapasalo 2008, 244.)

Haapasalon (2008) mukaan tulevaisuuden haasteena on se miten jokaiselle rikoksentekeijälle löydetään hänelle sopiva ohjelma. Sama hoito-ohjelma ei voi sopia kaikille, sillä on otettava huomioon kunkin rikoksentekeijän yksilöllisyys ja taustat. Tutkimuksissa on todettu, että hoito-ohjelmista hyötyvät eniten ne, jotka ovat jo ennestään terveimpiä ja motivoituneimpia ja jotka ovat sopeutuneet muita paremmin yhteisöönsä. Motivaatio onkin erittäin keskeistä muu-

tosprosessissa, ja sen vuoksi hoito-ohjelmaan painostaminen tai houkuttelu ei välttämättä tuota tulosta. (Haapasalo 2008, 246- 247.)

2.6 Riski- ja tarvearviot sekä rangaistusajan suunnitelmat osana nykyaikaista vankeinhoitoa

Rangaistusajan suunnitelmat, eli ransut, ja riski- ja tarvearviot, eli ritat, ovat osa nykyaikaista vankeinhoitoa Suomessa. Vankeuslain uudistuksen myötä (1.10.2006 alkaen) vankien rangaistusajan suunnitelmia sekä riski- ja tarvearvioiteja ovat tehneet aluevankilan sijoittajayksiköt. Vuoden 2010 alusta voimaan tulleen uudistuksen myötä aluevankilat ovat muuttuneet rikosseuraamusalueiksi ja sijoittajayksiköt arviointikeskuksiksi.

Rangaistusajan suunnitelmiin sisältyvät rangaistuksen suorittamisen sekä vapautumisen suunnittelu. Suunnitelmien avulla pyritään parantamaan vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään ja suunnitelmassa arvioidaan vangin elämäntilannetta ja rikokseen johtaneita syitä. (Rikosseuraamusvirasto 2006.) Rangaistusajan suunnitelmat ovat osa kuntoutusjatkumoa, joilla pyritään turvaamaan kuntoutuksen jatkuminen myös vapaudessa (Rantanen 2009, 108.) Jotta kuntoutusprosessi voidaan hyödyntää mahdollisimman hyvin, on tärkeää, että ohjelmat sijoitetaan oikea-aikaisesti kuntoutusjatkumoon (Rikosseuraamusvirasto 2005, 3.) Ohjelmatyön linjauksien (Rikosseuraamusalan ohjelmatyön linjaukset, 3) mukaan vangin osallistuminen toiminta- ohjelmaan tulee perustua riski- ja tarvearvioon ja on näin ollen osa rangaistusajan suunnitelman toteuttamista.

Vangin riski- ja tarvearvioinnissa otetaan huomioon rangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvät seikat. Näitä ovat muun muassa rangaistuksen täytäntöönpanon suunnitteleminen siten, että se on turvallista yhteiskunnalle, tuomitulle sekä henkilökunnalle. Suunnittelussa otetaan huomioon muun muassa vangin laitosturvallisuus. Riski- ja tarvearvion avulla voidaan kartoittaa yksilön rikollista käyttäytymistä ylläpitäviä tekijöitä. Tarkoituksena on saada tietoa niistä tekijöistä, jotka liittyvät vangin rikolliseen käyttäytymiseen ja saattavat mahdollisesti vaikuttaa jatkossa myös rikosten uusimiseen. Riski- ja tarvearvioissa kartoitetaan seuraavia tekijöitä ja ominaisuuksia: asenteet (muun muassa rikoksia suosivat asenteet), ystävyysuhteet (muun muassa rikollinen ystäväpiiri), koulutus ja työ, yhteisöllinen toiminta (asuminen, talous, vapaa-aika), päihderiippuvuus, perhesuhteet sekä persoonalliset tekijät (mielenterveys, psykisen hoidon tarve). Vankilan tarjoamissa toiminnoissa, kuten työnteko, opiskelu sekä toimintaohjelmat pitäisi ottaa huomioon edellä mainitut tekijät tähdättäessä uusimisriskin alenemiseen. (Hypén 2002, 202, 217- 218.)

2.7 Ryhmämuotoinen ohjelma- toiminta vankiloissa

Opinnäytetyön teoreettisessa viitekehyksessä käsittelen ryhmämuotoisen toiminnan merkitystä, sillä se on osa kuntouttavaa työtä rikosseuraamusalalla ja liittyy olennaisesti opinnäytetyön aiheeseen. Vankiloissa on lukuisia erilaisia ryhmiä, joita ohjataan ja valvotaan eritasoisesti. Ryhmän tarkoitus voi liittyä esimerkiksi työtoimintaan, kuntoutukseen, opiskeluun tai vapaa-aikaan. Suurin osa ryhmistä on lyhytkestoisia, jotka ovat usein ongelmallisempia kuin pitkäkestoiset ryhmät. Tällä tarkoitetaan muun muassa ryhmädynamiikkaan liittyviä seikkoja, tavoitteiden epäselvyyttä, ryhmän hajoamista tai ohjaajien vaihtumista. Sen sijaan pitkäkestoisissa ryhmissä edellä mainitut ongelmat eivät ole yhtä yleisiä. Ryhmiä suunnitellaan ja niiden ohjaaminen vaatii erityisosaamista. Suuri osa pitkäkestoisista ohjelmista toteutetaan niille tarkoitettujen käsikirjojen mukaan ja ohjaajat ovat käyneet menetelmäkohtaisen koulutuksen. (Hypén 2002, 110- 112.)

Ryhmien toimintaan vaikuttaa useat eri seikat. On tärkeää, että ryhmämuotoinen toiminta on perusteltua ja ryhmäläisillä on halu kuulua ryhmään. Haluttomuus olla ryhmässä saattaa olla ohimenevää. Se ilmenee usein ryhmäistuntojen alussa, mutta ei ole este ryhmään osallistumiselle. (Hypén 2002, 112- 113.)

Ryhmämuotoinen työskentely saattaa herättää ryhmäläisissä epäluottamusta muita ryhmäläisiä ja ohjaajia kohtaan. Vankien keskinäiset riidat, etniset ristiriidat ja stereotypiat saattavat olla esteenä ryhmän toimimiselle. Vangit saattavat esimerkiksi pohtia, kertovatko ohjaajat ryhmissä tapahtuvista asioista muulle henkilökunnalle. Tämä voidaan usein välttää antamalla ryhmäläisille etukäteen tarpeeksi tietoa ryhmätyöskentelystä. On myös tärkeää, että ohjaajat ovat itse valitsemassa ryhmäläisiä. (Hypén 2002, 113.)

2.8 Ryhmädynamiikka, vertaistuki ja ryhmän kehitysvaiheet

Ryhmät saattavat olla vangeille hyvin merkityksellisiä ja tukea antavia. Yhteisöllinen toiminta ja vertaistuki voivat auttaa omassa kuntoutumisessa. Toisen vangin tilanteeseen on helppo samaistua, jos on itse kokenut samoja asioita. Vaikka vertaistuki ei varsinaisesti kuulu OMA-ohjelmaan, voidaan haastatteluiden perusteella kuitenkin havaita sen vaikutus ryhmissä. Ryhmäläiset voivat auttaa ja tukea toisiaan kuntoutuksessa, vaikka ovatkin ryhmässä vain itsensä ja oman kuntoutumisensa takia. Ryhmäläisten keskinäinen vuorovaikutus ja kokemusten jakaminen on ainutlaatuista, eikä sitä voida verrata kokemusten jakamiseen ulkopuolisen henkilön (esimerkiksi ohjaajan) kanssa.

Vertaistuen tarkoitus on kokemusten jakaminen ryhmäläisten kesken. Vertaisryhmässä jäsenet ovat valmiita ottamaan vastaan mitä muilla on annettavana, sekä jakamaan omia kokemuksi-

aan. Tasa- arvoisuus, avoimuus ja toisen ihmisen kunnioittaminen toimivat vertaistuen arvo- pohjana. Vertaisryhmiä on monenlaisia ja niillä voi olla erilaisia toiminta-tapoja sekä tavoit- teita. (Kuuskoski 2003, 30- 31.)

Ryhmädynamiikalla tarkoitetaan ryhmän sisäisiä voimia ja se koostuu jäsenten välisestä vuo- rovaikutuksesta. Kun yksilö kertoo ryhmälle jotain, hän vaikuttaa ryhmään ja ryhmä voi rea- goida siihen. Jotkut ryhmäläiset voivat kommentoida sitä, mitä joku on sanonut, ja siitä muo- dostuu kahden henkilön välinen vuorovaikutus. Mitä enemmän tämän kaltaisia kahdenvälisiä vuorovaikutustilanteita on, sitä enemmän ryhmän turvallisuus kasvaa. (Kopakkala 2005, 37- 38.)

Ryhmän jäsenet pyrkivät saamaan itselleen mahdollisimman sopivan aseman ryhmässä. He saattavat myös tavoitella joitakin etuja ryhmän avulla. Etuja tavoitellessa tulevat kuitenkin vastaan ryhmän säännöt, sopimukset ja johtajuus. Jos kaikki ryhmän jäsenet kokevat tule- vansa kohdelluiksi tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti, he voivat asettua rajattuun, hillittyyn rooliin. Ryhmän jäsenten vuorovaikutukseen vaikuttavat tieto ryhmän tavoitteesta ja oletuk- set sen tulevaisuudesta. Ryhmäläisille syntyy yhteinen tapa kommunikoida ja ryhmä havainnoi itseään ryhmänä suhteessa ulkopuoliseen maailmaan. (Kopakkala 2005, 38.)

Ryhmän jäsenten ollessa tekemisissä toistensa kanssa, tapahtuu ryhmäytymistä. Ryhmän toi- mintaa voidaan kuvata erilaisilla vaiheilla. Kauppila (2005) on jakanut nämä vaiheet viiteen kategoriaan. **Ensimmäisessä vaiheessa** ryhmäläiset saattavat olla toisilleen vielä tuntemat- tomia ja he ovat toisiaan kohtaan varauksellisia ja tarkkailevat toisiaan. Ryhmä etsii mahdol- lisuuksiaan toimia yhdessä. **Toista vaihetta** voidaan kutsua **kuohunta- eli konfliktivaiheeksi**. Ryhmäläisten erilaisuus ja erilaiset näkemykset voivat muodostua ongelmaksi, joka pitää pys- tyä ratkaisemaan. Tässä vaiheessa voi muodostua klikkejä, eli ryhmiä ryhmän sisällä. Ryhmä ei ole vielä kykenevä ratkaisemaan ristiriitoja ja ryhmän jäsenten erimielisyydet häiritsevät toimintaa. **Kolmatta vaihetta** voidaan kuvata ryhmän vakiintumisella. Ryhmän sisäinen yh- teenkuuluvuus kehittyy ja toimintaa voidaan sanoa tasapainoiseksi yhteistyöksi. Ryhmän jäse- net ilmaisevat itseään vapautuneesti ja vuorovaikutus on toimivaa. Jäsenet sitoutuvat toimin- taan henkilökohtaisella tasolla. **Neljännessä vaiheessa** ryhmässä on toimiva työnjako ja ryh- mäläiset kykenevät huomioimaan toisiaan paremmin. Vuorovaikutus jäsenien välillä on paran- tunut ja tehtävään työhön paneudutaan, jotta se saataisiin päätökseen. **Viides vaihe** kuvaa **ryhmän hajoamista**. Ryhmä on mahdollisesti päässyt tavoitteisiinsa tai tehnyt työnsä lop- puun, minkä johdosta sillä ei ole enää tarkoitusta. Ryhmän toiminnan päättymiseen saattaa liittyä haikeutta ja hajoamisen jälkeen yksilö pyrkii lisäämään itsehallintaansa. (Kauppila 2005, 97- 99.)

2.9 Kognitiivis- behavioraaliset toiminta- ohjelmat vankeinhoidossa

Kognitiivis- behavioraaliset toimintaohjelmat ovat todistetusti muita kuntoutusmuotoja tehokkaampi tapa vaikuttaa rikoksentekijöiden uusimisriskiin. Se, että jokin ohjelma on kognitiivis- behavioraalinen, ei kuitenkaan takaa rikoksenuusimisen riskin vähenemistä. Tässä suhteessa on otettava huomioon kriminogeenisiin tarpeisiin vastaaminen, (tarveperiaate) sekä ohjelman intensiivisyys suhteessa riskitasoon (riskin periaate). (Bonta 2003, 55.)

Hypénin (2002, 114) mukaan kognitiivisten ryhmien tarkoituksena on ongelmakäyttäytymisen tunnistaminen, erittely ja sen välttäminen. Vaihtoehtoisten käyttäytymistapojen löytäminen, sekä mahdollisten ongelmatilanteiden ennakointi ja niiden estäminen ovat osa oman käyttäytymisen hallintaa. Ihmisen käyttäytymistä ohjaavat elämän aikana opitut ajattelutavat ja toimintamallit. Voidaan sanoa, että kognitiivis- behavioristisia ohjelmia yhdistää se käsitys, että ihmisen ajattelu määrää, miten hän toimii. Vaikuttamalla ihmisen ajatteluun, voidaan myös vaikuttaa siihen miten hän toimii. (Suomela 2002, 222- 223.)

OMA- ohjelmaa perustuu osittain yhdysvaltalaisen psykiatrin ja professori Aaron T. Beckin kognitiiviseen terapiaan, joka on suunnattu väkivaltaisille henkilöille. Beckin kognitiivisessä terapiassa voidaan havaita samoja piirteitä kuin OMA- ohjelmassa, kuten esimerkiksi omien tunteiden ja ajatusten pohtimista väkivaltaisessa tilanteessa. Kun tällainen henkilö joutuu uudestaan samantyyppiseen tilanteeseen, hän voi pysähtyä hetkeksi miettimään tunteitaan ja ajatuksiaan siinä tilanteessa. Tämä saattaa keskeyttää hänen vihamielisen ajattelukulkunsa. (Beck 1999, 258.)

Toiminta- ohjelmia yhdistävät tietyt tekijät, jotka vaikuttavat muun muassa ohjelman toimivuuteen. Toiminta- ohjelmissa keskitytään ohjelmaan osallistuvien tapaan ajatella, sekä pyritään ymmärtämään sosiaalisissa tilanteissa ilmeneviä ongelmia. Osallistujat pohtivat myös omasta käyttäytymisestä aiheutuvia etuja ja haittoja. Ohjelmat ovat usein kurssimuotoisia ja niiden kesto on määritelty. Ohjelmat toteutetaan usein vankiryhmässä, joka koostuu 5- 8 jäsenestä. Vetäjinä toimivat koulutetut ohjaajat, jotka toimivat aktiivisina opettajina ohjelmassa. He myös noudattavat ohjelmaa varten tehtyä käsikirjaa, joka käsittää ohjelman sisällön. On tärkeää, että ohjelmaan valitaan sellaisia vankeja, jotka kuuluvat ohjelman kohde-ryhmään. (Suomela 2002, 222.)

Suomessa on rikosseuraamusalalla käytössä kansainvälisesti vakiintunut akkreditointimenetelmä. Akkreditoitulla ohjelmalla tarkoitetaan sitä, että on pystytty tieteellisesti todistamaan ohjelman vähentävän uusintarikollisuutta. (McGuire 2001.) Suomeen toiminta- ohjelmien akkreditointiryhmä perustettiin vuonna 2002. (Rikosseuraamusalan ohjelmatyön linjaukset, 8.)

2.10 Väkivaltarikollisille suunnatut toimintaohjelmat Suomessa

Väkivaltarikollisille suunnattuja toimintaohjelmia Suomen vankiloissa ovat Suuttumuksen hallinta-kurssi, Unbeatables- ryhmäohjelma, Omaehtoisen muutoksen- ohjelma ja Move! (Rikosseuraamuslaitos.)

Suuttumuksen hallinta- kurssi on 18 tuntia kestävä ohjelma, joka on tarkoitettu vangeille joilla on vaikeuksia hillitä suuttumuksen tunnetta ja väkivaltaista käytöstä. Kurssin aikana keskitytään tunnistamaan sellaisia tilanteita, joissa osallistuja helposti menettää malttinsa sekä ennakoimaan tällaisia tilanteita. Lisäksi opetellaan tekniikoita fyysisen kiihtymyksen hallitsemiseksi sekä tunnistamaan suuttumusta lisääviä ajatusmalleja. (Rikosseuraamuslaitos.)

Move! on tarkoitettu vangeille, joiden ongelma on parisuhdeväkivalta. Tarkoituksena on auttaa heitä tunnistamaan omaa väkivaltaista käytöstään parisuhteessa, kannustaa heitä keskustelemaan siitä ja hakemaan apua. Move!:n tarkoituksena on edistää vangin hoitoon hakeutumista ja tuoda esiin erilaisia hoitomahdollisuuksia. (Rikosseuraamuslaitos.)

Unbeatables- ryhmäohjelma on keskipitkä (alle neljä kuukautta) väkivallan käytöstä luopumiseen ja väkivallan katkaisuun motivoiva ohjelma. Ohjelma perustuu Espoon lyömättömän linjan- ohjelmaan, josta se on muokattu vankeinhoitoon sopivaksi. Ohjelmaa on valmisteltu Helsingin vankilassa. Ohjelma on tarkoitettu parisuhdeväkivaltaan syyllistyneille miehille ja sen tarkoituksena on vaikuttaa naisia syrjiviin ja halventaviin asenteisiin ja uskomuksiin. (Rikosseuraamuslaitos.)

OMA- ohjelma on tarkoitettu vakavista väkivaltarikoksista tuomituille vangeille. Ohjelma toteutetaan ryhmämuotoisesti ja sen kokonaiskesto on noin seitsemän kuukautta. Ryhmäistuntoja on 2-4 viikossa ja ne kestävät noin 75 minuuttia kerrallaan. (Rikosseuraamuslaitos.) OMA-ohjelma koostuu eri vaiheista, joiden aikana osallistuja oppii tunnistamaan niitä käyttäytymismalleja, jotka liittyvät hänen väkivaltakäyttäytymiseensä. (Hakkarainen, 2003, 31.)

OMA- ohjelman aikana osallistuja oppii havaitsemaan niitä ajatuksia, tunteita, asenteita ja uskomuksia, jotka johtavat väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Näitä tarkastellaan siinä järjestyksessä, mitä ajatuksia, tunteita, asenteita ja uskomuksia osallistujalla on ollut ennen väkivaltaista tekoa, sen aikana ja sen jälkeen. (Hakkarainen 2003, 31.)

OMA- ohjelma jakaantuu neljään eri vaiheeseen, eli askeleeseen. Jokaisen askeleen suorittaminen kestää noin seitsemän viikkoa. **Ensimmäisessä askeleessa** osallistuja opettelee havainnoimaan omia ajatuksiaan, tunteitaan, asenteitaan ja uskomuksiaan. **Toisessa askeleessa** hän tekee havaintoja siitä, miten nämä ajatukset, tunteet, asenteet ja uskomukset liittyvät siihen, että hän käyttäytyy väkivaltaisesti. **Kolmannessa askeleessa** kehitetään uusia ajatuksia

sekä harjoitellaan sosiaalisia taitoja ja luovaa ajattelua. Neljännessä askeleessa osallistuja tekee itselleen henkilökohtaisen retkahduksen esto- suunnitelman, jonka avulla hän kykenee pidättäytymään väkivallasta jatkossa. Lisäksi tähän askeleeseen kuuluu erilaisten käytännön harjoitteiden tekeminen istunnoissa ja vankilaympäristössä. (Rikosseuraamuslaitos, Hakkarainen 2003, 32.) Lisätietoa OMA- ohjelmasta löytyy työn lopussa olevasta liitteestä (Liite 2).

3 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

- 1) OMA- ohjelmaan hakeutuminen:
 - miten vanki on hakeutunut ohjelmaan ja miten hän on kokenut hakuprosessin?
- 2) Miten vanki kokee oman yhteiskunnan vastaisen ja väkivaltaan johtavan ajattelun muuttuneen OMA- kurssin aikana/sen jälkeen?
- 3) Mitkä ovat vangin mielestä olleet hyviä ja mitkä huonoja asioita OMA- ohjelmassa?

Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata vankien kokemuksia OMA- ohjelmasta. Olen pyrkinyt muotoilemaan tutkimuskysymykset niin, että ne vastaavat opinnäytetyön tarkoitusta mahdollisimman hyvin. Tutkimuskysymysten avulla voidaan kuvata koko se prosessi, minkä haastateltavat ovat kokeneet aina OMA- ohjelmaan hakeutumisesta sen päättymiseen ja sen jälkeisiin ajatuksiin.

Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä kartoitetaan, miten haastateltavien hakeutuminen OMA- ohjelmaan on tapahtunut ja miten he ovat kokeneet hakuprosessin. Toisella tutkimuskysymyksellä haetaan vastauksia siihen, miten haastateltavat kokevat OMA- ohjelman vaikuttaneen heidän ajatteluunsa ja käyttäytymiseensä. Kolmannen tutkimuskysymyksen tarkoituksena on kartoittaa haastateltavien antama palaute OMA- ohjelmasta.

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

4.1 Haastateltavat ja haastatteluiden kulku

Opinnäytetyötä varten haastateltiin yhteensä kymmenen miesvankia. Viisi heistä suoritti tuomiotaan Helsingin vankilassa ja viisi Riihimäen vankilassa. Haastattelut sijoittuivat ajalle 25.8- 17.9.2009.

Haastateltavien määrä tulee valita sen mukaan, kuinka paljon tietoa tutkimuksen tekoon tarvitaan (Hirsjärvi ja Hurme 2008, 58.) Haastateltavien määrä (kymmenen henkilöä) valittiin

sen perusteella, että aineistoa saataisiin riittävästi, jotta sillä pystyttäisiin mahdollisimman kattavasti kuvaamaan vankien kokemuksia OMA- ohjelmasta.

Eskolan ja Suorannan (1998, 18) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tarkoitus perehtyä tutkittavaan aiheeseen mahdollisimman perusteellisesti, ja tämän vuoksi on suositeltavaa valita mieluummin pieni määrä tutkittavia kuin liian iso. Olennaista kvalitatiivisessa tutkimuksessa on laatu, ei määrä. En kuitenkaan kokenut kymmenen vangin haastattelun olevan minulle liian paljon, vaikka se on saattanut pidentää opinnäytetyön tekoa ajallisesti.

Haastateltavien valinnassa yhtenä edellytyksenä oli se, että he suorittavat tuomiota vankilassa haastattelun tekohetkellä. Jo vapautuneiden, OMA- ohjelman käyneiden haastattelemineen olisi ollut käytännössä vaikea toteuttaa, joskin se olisi antanut paremman kuvan OMA- ohjelman vaikuttavuudesta. Haastatteluiden tekeminen ja niiden järjestäminen vankilassa ei tuottanut minkäänlaisia ongelmia, etenkin kun vankilatyö on minulle tuttua.

Toisena edellytyksenä oli se, että vanki on käynyt OMA- ohjelman tai käy sitä parhaillaan. Kaikki haastateltavani olivat kuitenkin suorittaneet OMA- ohjelman kokonaisuudessaan haastattelujen alkaessa. Koin tämän myönteisenä asiana, sillä haastateltavilla on varmasti ollut enemmän kerrottavaa, kun he ovat suorittaneet ohjelman loppuun.

Haastateltavat valittiin sen perusteella, ketkä olivat suorittaneet OMA- ohjelman edellä mainituissa laitoksissa. Riihimäen vankilassa sain tiedon näistä vangeista erityisohjaaja ja OMA- ohjaaja Erja Voutilaiselta. Työskentelin kyseisenä ajankohtana Riihimäen vankilassa vartijana, ja kysyin näiltä vangeilta, olisiko heillä halukkuutta tulla haastateltavakseni. Samalla kerroin heille opinnäytetyöstäni, sekä siitä minkälainen haastattelu tulisi olemaan. Kaikki suostuivat haastatteluun, joten olin saanut viisi ensimmäistä haastateltavaa opinnäytetyötäni varten.

Helsingin vankilassa haastateltavien valinnassa minua auttoi erikoissuunnittelija, OMA- ohjaaja sekä opinnäytetyöni ohjaaja Ritva Vähäkoski, sekä erityisohjaaja, OMA- ohjaaja Birgitta Ratilainen. Helsingin vankilassa oli tuolloin meneillään OMA- ohjelma ja pääsin esittelemään itseni sekä opinnäytetyöaiheeni yhdessä heidän OMA- istunnossaan. Tavatessani vangit, kerroin heille opinnäytetyöstäni sekä sen tarkoituksesta ja heidän merkityksestään siinä. Tämän tilaisuuden kautta sain kolme lisää haastateltavaa. Tämän lisäksi sain vielä kaksi haastateltavaa Helsingin vankilasta. Riihimäen vankilassa haastattelut tehtiin ryhmätyötilaksi tarkoitettussa huoneessa ja Helsingin vankilassa erikoissuunnittelijan työhuoneessa.

Kerroin haastateltaville, että haastatteluissa ei udella heidän tekemistään rikoksista eikä niistä tarvitse puhua. Osa tosin toi niitä itse esille haastattelussa, mikä oli vain myönteistä. Kerroin myös, että esittämiini kysymyksiin ei tarvitse vastata, mikäli siltä tuntuu. Vaikka olin-

kin kertonut kaikille haastateltaville, että tulemme keskustelemaan OMA- ohjelmaan liittyviä asioista, yksi haastateltava ihmetteli miksi kysyn häneltä vain OMA- ohjelmaa koskevia kysymyksiä.

Haastattelujen alkuvaiheessa työskentelin Riihimäen vankilassa vartijana. Haastateltavia valitessani korostin heille olevani haastattelutilanteessa opiskelija, en virkamies. Kerroin heille myös, että en tule haastatteluun virkapuvussa. Tämän kerroin nimenomaan Riihimäen vankilan haastateltaville, sillä heidän olivat nähneet minut työssä. Koin erittäin myönteisenä sen, että heitä ei häirinnyt se, että olin vartija. Helsingin vankilassa haastateltavat eivät tunteet minua ennestään, enkä myöskään kokenut tarpeelliseksi kertoa työstäni.

Haastattelut tein vapaapäivinä, sillä työpäivinä se olisi aiheuttanut liikaa käytännön järjestyksiä. Vapaapäivinä pystyin myös varaamaan aikaa riittävästi haastatteluiden tekoon. En halunnut, että vankilan työpisteissä työssä käyvät haastateltavat menettäisivät ansioitaan siltä ajalta kun he osallistuvat haastatteluun. Sainkin sovittua, että heille maksetaan palkkaa normaalisti haastattelun ajalta. Haastateltavat eivät saaneet minulta minkäänlaista rahallista tai muuta korvausta siitä, että tulivat haastatteluun.

Haastatteluita varten olin laatinut haastattelusopimuksen (Liite 3). Esitin sen jokaiselle haastateltavalle heti haastattelun alussa ja molemmat osapuolet allekirjoittivat sopimuksen. Haastattelut olivat kestoiltaan hyvin eripituisia, aina viidestätoista minuutista reiluun tuntiin. Koen tämän johtuneen enimmäkseen omasta kokemattomuudestani haastattelijana. Toisaalta jotkut haastateltavat olivat puheliaampia ja toiset hiljaisempia. Erityisesti lyhyiden haastatteluiden jälkeen koin jollain tavalla epäonnistuneeni tehtävässäni. Tuntui siltä, että en ollut saanut haastateltavasta niin paljon irti kuin olisin voinut. Myöhemmin tämä ei enää häirinnyt minua, sillä vaikka jotkut haastattelut olivat lyhyempiä, sain myös niistä hyvää aineistoa opinnäytetyöhöni. Kaikki haastateltavat ovat osaltaan edistäneet opinnäytetyön tekoa ja kaikkien heidän panos siihen on korvaamaton.

Joidenkin haastateltavien kanssa saatoimme keskustella myös muista, opinnäytetyön kannalta epäolennaisista asioista. Niitä en ole huomioinut opinnäytetyössäni lainkaan. Saatoin myös haastattelussa tehdä sen virheen, että kysyin haastateltavalta sellaista asiaa, mikä ei liittynyt opinnäytetyöhön. Tämä on johtunut osittain siitä, että olen hätäntynyt haastattelun lyhydestä, ja olen yrittänyt keksiä täytekyymyksiä vääristä aiheista.

Haastatteluja tehdessä huomasin, kuinka vaikeaa on pysytellä avoimissa kysymyksissä, ja olla tarjoamatta valmiita vastauksia haastateltaville. Etenkin niissä haastatteluissa, joissa haastateltava oli hiljainen tai vastasi niukasti, oli vaikea käyttää avoimia kysymyksiä. Lisäksi olisin voinut pyytää haastateltavia perustelevaan vastauksiaan, käyttämällä tarkentavia kysymyk-

siä. Toisinaan onnistuinkin tässä, kysymällä esimerkiksi ”miltä se tuntui?” tai ”minkä takia olet tätä mieltä?”. Välillä saattoi myös käydä niin, että haastateltava ei ymmärtänyt mitä tarkoitin kysymykselläni tai hän ei osannut vastata siihen. Huomasin myös, että välillä haastateltavat saattoivat puhua aivan muusta kuin mitä olin heiltä kysynyt. Tämä ei sinänsä haitannut, sillä haastateltava saattoi puhua johonkin muuhun aihealueeseen liittyvästä tärkeästä asiasta.

Haastatteluiden kulkuun vaikutti myös välillä jännittyneisyyteni. Vaikka en yleensä jännitä sosiaalisia tilanteita, olin välillä hermostunut. Tämä on varmaankin johtunut siitä, että tilanne on ollut minulle uusi ja minulla on ollut paineita suoriutua siitä. Hermostuneisuuteni vaihteli tosin haastateltavien mukaan, joidenkin seurassa en ollut yhtään hermostunut.

Yhden haastateltavan kanssa haastattelu käytiin ruotsin kielellä. Hän totesi haastattelun alussa, että hänen suomenkielensä ei ole kovin hyvä, joten puhuimme ruotsia. Tämä ei sinänsä tuottanut minkäänlaisia ongelmia, joskin minun oli vaikea haastatella häntä käyttäen ammattisanastoa. Ymmärsimme kuitenkin toinen toisiamme erittäin hyvin. Sain haastateltavalta luvan siihen, että käänän haastatteluaineiston suomen kielelle, jotta voisin käyttää sitä opinnäytetyössäni. Käyttäessäni hänen sitaatteja, käänäsin ainoastaan ne, sillä en kokenut tarpeelliseksi kääntää koko tekstiä.

Suurimpia virheitä haastatteluja tehdessä oli mielestäni se, että saatoin alkaa väitellä jostain asiasta haastateltavan kanssa. Sellainen toiminta ei missään tapauksessa kuulu tämän tyyppiin haastatteluun, vaan haastateltavan pitäisi antaa sanoa omat mielipiteensä rauhassa. Onneksi tätä tapahtui vain yhdessä haastattelussa ja silloinkaan kyseessä ei ollut varsin vakava aihe. Tämän olisin voinut välttää perehtymällä etukäteen tarkemmin tutkimushaastatteluita käsittelevään kirjallisuuteen, missä kyseinen asia olisi mainittu.

Voidaan sanoa, että olen oppinut haastatteluiden tekemisestä hyvin paljon. Jatkossa tiedän paremmin miten voin tehdä ja mitä pitää jättää tekemättä tehdä mitkä ovat heikkouksiani ja vahvuuksiani haastattelutilanteessa. Vaikka haastatteluiden jälkeen on tuntunut siltä, että monta asiaa olisi voinut tehdä toisin, en silti ole ollut tyytymätön saamaani aineistoon. Päinvastoin, se on melko pitkälti sellainen mitä odotin.

4.2 Haastateltavien ikäjakauma ja vankilakertaisuus

Haastateltavat edustivat sekä iältään että vankilakertaisuudeltaan hyvin monipuolista joukkoa. Iät ovat haastateltavien itsensä kertomat, niitä ei siis ole tarkistettu mistään. Haastateltavista nuorin oli 23-vuotias ja vanhin 61-vuotias. Yksi kriteeri valittaessa vankeja OMA-ohjelmaan on vangin nykyinen ikä. OMA-ohjelman teoriakäsikirjan mukaan (Hakkarainen 2003, 39-40) Ohjelmaan hakeutuvilla on asetettu 50 ikävuoden yläikäraja, sekä aläikärajaksi on

suositeltu 25 ikävuotta. Yläikäraja on asetettu sen vuoksi, että rikoksenuusimisriski laskee iän myötä. Aläikäraja sen sijaan sen vuoksi, että nuoremmille ohjelma saattaa olla liian haastava sekä pituutensa että pohdiskelevan luonteensa vuoksi. Kuitenkin haastateltavieni joukossa on tätä nuorempi sekä tätä vanhempi vanki. Ohjaajat ovat voineet valita vangin OMA- ohjelmaan, vaikka he eivät täytä ikäkriteeriä, jos mitään muuta estettä valinnalle ei ole. Näin ollen voidaan todeta, että ikärajat ovat enemmänkin suosituksia.

Vangin vankilakertaisuudella tarkoitetaan sitä, kuinka monennetta kertaa vanki on vankilassa suorittamassa tuomiota. Tiedot haastateltavieni vankilakertaisuudesta sain itse haastateltavilta haastatteluhetkellä, enkä ole tarkistanut niitä mistään. Halusin sisällyttää tiedon vankilakertaisuuksista opinnäytetyöhöni, sillä se kuvaa haastateltavien kokeneisuutta tai kokemattomuutta vankilassa olemisesta. Haastateltavat edustavat vankilakertaisuudeltaankin hyvin monipuolista joukkoa; sieltä löytyy kaksi ensikertalaista ja suurin vankilakertaisuus oli 11. Loppujen vankilakertaisuudet olivat kaksi, kolme, neljä, viisi ja seitsemän.

5 AINEISTO JA MENETELMÄT

Opinnäytetyöni on luonteeltaan kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimus. Tarkemmin ottaen se on haastattelututkimus, sillä aineistonkeruu menetelmänä olen käyttänyt haastatteluita. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2000) toteavat teoksessaan ”Tutki ja kirjoita”, että kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena on ”todellisen elämän kuvaaminen”. Yleisesti ottaen kvalitatiivisissa tutkimuksissa käytetään ihmistä/ihmisiä tiedon hankintaan, ja tutkimusta tehdessä käytettävät menetelmät ovat muun muassa erilaiset haastattelut ja osallistuva havainnointi. (Hirsjärvi ym. 2000, 152.)

Kvalitatiivisissa tutkimuksissa keskeistä on tutkittavan osallistuvuus. Naturalistisella otteella kvalitatiivisessa tutkimuksessa tarkoitetaan tutkittavien oman näkökulman tavoittamista. Tällöin tutkimustilannetta ei manipuloida, vaan tutkittavat ovat luonnollisessa elementissään. (Eskola & Suoranta 1998, 16.) Tämä näkökulma on vallitsevana myös tässä opinnäytetyössä; vangit saavat oman valintansa rajoissa kertoa kokemuksistaan.

5.1 Teemahaastattelu

Haastattelut voidaan jakaa *strukturoiduihin* ja *strukturoidumattomiin* haastatteluihin. Strukturoidut haastattelut voivat olla esimerkiksi lomakehaastatteluja, joissa on valmiit kysymykset ja vastausvaihtoehdot. Strukturoimattomat haastattelut ovat vapaamuotoisempia ja sisältävät keskustelua, jota molemmat osapuolet voivat ohjailla. Haastattelujen välimuoto on *puolistrukturoidut* haastattelut, joihin myös teemahaastattelut kuuluvat. (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 11- 12.)

Valitsin teemahaastattelumenetelmän sen vapaamuotoisuuden ja keskusteleavan tyylin vuoksi. Koska opinnäytetyön tarkoituksena on tuoda esiin vankien kokemuksia OMA- ohjelmasta, on tärkeää, että haastateltavat pystyvät kertomaan avoimesti ja omin sanoin kokemuksistaan ja mielipiteistään. Tähän tarkoitukseen teemahaastattelu sopi parhaiten. Strukturoitu haastattelumuoto ei olisi ollut opinnäytetyölle tarkoituksenmukainen, vuorovaikutuksen puuttumisen vuoksi.

Teemahaastattelussa haastattelu perustuu tiettyihin, ennalta valittuihin teemoihin, joista keskustellaan. Teemahaastattelussa ei olla sidoksissa yksityiskohtaisiin kysymyksiin. Puoli-strukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat samat kaikille haastateltaville, mutta siinä ei ole olemassa vastausvaihtoehtoja, vaan kysymyksiin vastataan omin sanoin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47- 48.)

Haastatteluja varten laadin valmiiksi haastattelurungot (Liite 4), jotka toimivat apuna haastattelutilanteissa. Haastattelurunkoja on kaksi: toinen niitä varten, jotka suorittavat OMA-ohjelmaa parhaillaan ja toinen niitä varten, jotka ovat suorittaneet sen kokonaisuudessaan. Minun tarvitsi kuitenkin käyttää vain jälkimmäistä, sillä kaikki haastateltavat olivat suorittaneet OMA- ohjelman loppuun.

Teemahaastattelulle ominaista on se, että haastateltavien tulkinat asioista ovat keskeisiä. Teemahaastattelussa ei ole määritelty sitä, miten syvälle aiheen käsittelyssä voidaan mennä, sillä siinä ei käytetä yksityiskohtaisia kysymyksiä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48.) Osa haastateltavistani puhui hyvinkin syvällisesti asioista, kun taas jotkut käsittelivät niitä pinnallisemmin. Kukaan ei kuitenkaan mennyt niin pitkälle pohdinnoissaan, että tilanne olisi koitunut minulle hankalaksi haastattelijana.

Helpottaakseni haastatteluiden läpikäyntiä olen nauhoittanut ne sanelukoneella. Nauhoituksen avulla haastattelija voi myöhemmin palata haastatteluihin ja useampi kuuntelukerta selvittää siinä ilmenneitä seikkoja (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 14- 15.) Digitaalisen sanelukoneen lainasin Laurea- ammattikorkeakoulusta. Sanelukoneen toimivuus testattiin ennen haastattelujen alkua. Haastattelujen jälkeen materiaali siirrettiin sanelukoneelta tietokoneelle, jonka jälkeen tallensin niitä muun muassa muistitikulle ja sähköpostiin, siltä varalta, että materiaali tuhoutuisi. Sanelukone tallensi haastattelut muistiinsa, minkä takia yhdessä haastattelussa kävi niin, että sanelukoneen muistikapasiteetti loppui kesken haastattelun. Tämän vuoksi haastattelu ei tallentunut kokonaan sanelukoneelle, mikä ei kuitenkaan vaikuttanut lopputulokseen, sillä haastattelu oli loppumaisillaan. Tätä lukuun ottamatta tallennuksessa ei ilmennyt minkäänlaisia ongelmia. Ainoa ongelma nauhoja kuunnellessa oli se, että osa haastateltavista puhui epäselvästi. Tämä ei johtunut sanelukoneesta millään tavalla, vaan yksinker-

taisesti haastateltavien puheesta. Tämän vuoksi litteroituun aineistoon tuli puutteita, koska en pystynyt hahmottamaan kokonaislauseita joidenkin haastateltavien kohdalla.

Siirrettyäni haastatteluaineiston sanelukoneelta tietokoneelle, aloin litteroimaan sitä, eli kirjoittamaan sitä tekstimuotoon. Litterointi oli melko hidasta, sillä jokainen sana pitää kuulaa ja kirjoittaa erikseen. Lopulta teksti oli siinä vaiheessa, että pystyin kuuntelemaan sitä nauhalta ja lukemaan samalla litteroitua aineistoa. Litteroinnissa tapahtui herkästi virheitä, sillä vaikka kuunteli saman lauseen kymmeniä kertoja, sieltä saattoi silti puuttua jokin sana.

Ensimmäisen haastattelun litteroin kokonaisuudessaan alusta loppuun. Seuraavien haastattelujen kohdalla koin kuitenkin turhaksi litteroida nauhoja kokonaan, sillä yleensä etenkin nauhojen alussa ja lopussa oli opinnäytetyön kannalta turhaa jutustelua. Esimerkiksi haastattelujen alussa kerroin opinnäytetyöstäni ja haastattelun kulusta sekä haastateltavan merkityksestä siinä. Tästä huolimatta kuuntelin tietysti kaikki haastattelut alusta loppuun, mutta aloitin itse litteroinnin vasta siitä kohdasta, missä päästiin itse asiaan. Loppujen loppuksi litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 50 sivua käyttäen riviväliä 1.0.

5.2 Aineiston analyysi

Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikenlaisissa laadullisissa tutkimuksissa (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93.) Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä pelkistetään saatu aineisto, eli karsitaan kaikki epäolennainen. Ennen analysoinnin aloittamista tulee määrittää aineiston analyysiyksikkö, joka voi olla yksittäinen sana tai lause. Aineiston pelkistämisen jälkeen seuraa ryhmittely. Ensin käydään läpi koodatut alkuperäisilmaukset ja aineistosta pyritään löytämään samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia, jotka sittemmin muodostavat luokkia. Ryhmittelyn jälkeen aineisto abstrahoidaan, eli erotetaan olennainen tieto ja muodostetaan teoreettisia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 111- 114.)

Varsinaisella analyysillä voidaan tarkoittaa tutkimusaineiston luokittelemista, teemoittelua tai tyypittelyä. Luokittelu perustuu luokkien määrittelyyn, jotka löytyvät aineistosta. Kun luokat on määritelty, voidaan laskea kuinka monta kertaa mikäkin luokka esiintyy aineistossa. Teemoittelu on samankaltaista kuin luokittelu, mutta siinä tarkastellaan sitä, mitä eri teemoista on sanottu. Tyypittelyssä aineisto sen sijaan ryhmitetään tietyiksi tyypeiksi. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 95.) Opinnäytetyöni aineiston analysoimisessa olen käyttänyt teemoittelua, eli pyrkinyt etsimään aineistosta samankaltaisia, usein toistuvia teemoja. Jokaisen teeman alle voidaan esimerkiksi koota haastatteluista ne kohdat, jotka liittyvät kyseiseen teemaan. Teemat, jotka aineistosta nousevat esiin, voivat olla samoja kuin mitä teemahaastattelurungossa on, mutta se ei ole välttämätöntä. Suorien sitaattien käyttö on suotavaa, mutta niitä tulee käyttää harkiten. (Saaranen- Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Haastatteluaineiston litteroinnin jälkeen aloitin aineiston analysoinnin lukemalla haastatteluaineiston läpi useaan kertaan. Koska haastattelut olivat jääneet mieleeni hyvin vahvasti jo niitä tehdessä, pystyin jo melkein sen perusteella sanomaan haastatteluaineistosta kuka on sanonut mitään. Kun olin mielestäni tarpeeksi sisäistänyt aineistoa, aloin muodostaa siitä luokkia. Ajatus siitä, mitä luokkia aineistosta syntyy, oli osittain kehittynyt jo haastatteluiden aikana. Aineiston luokitteluun ei kaivattu enää tutkimuskysymyksiä tai haastattelurunkoja, sillä aiheet tulivat niin selkeästi esiin tekstistä muutenkin.

Luokitellessani aineistoa, alleviivasin aineistosta ne sitaatit, jotka liittyivät aiheeseen (esimerkiksi ajatuksia OMA- ohjelmasta). Pysin siis etsimään aineistosta samankaltaisuuksia, jotka keräsin yhteen. Kun olin tehnyt tämän, kopioin nämä osiot tekstistä ”leikkaa- liimaa” toiminnolla uuteen dokumenttiin. Näistä dokumenteista muodostui teemat jotka numeroin. Esimerkiksi aihe ”Hakeutuminen OMA- ohjelmaan” oli Teema 1. Loppujen lopuksi minulla oli aineistossa kahdeksan eri teemaa, joita koskevat sitaatit oli kerätty omiin dokumentteihinsa. Aineiston analysoinnissa ja luokittelussa en käyttänyt minkäänlaisia värikoodeja tai muita vastaavia menetelmiä. Annoin jokaiselle haastateltavalle oman kirjain- numeron, H1- H10, täysin satunnaisessa järjestyksessä. Tunnistettavuuden takia en halunnut numeroida heitä siinä järjestyksessä, missä olin heidät haastatellut. Omaksi apuvälineeksi tein itselleni listan siitä, kellä haastateltavalla on mikäkin numero. Opinnäytetyöprosessin aikana olen ajatellut haastateltaviani heidän omilla sukunimillään, sillä se on parhaiten auttanut minua muistamaan kunkin haastattelun sisällön.

Tämän analysointivaiheen jälkeen aloin kirjoittaa teemojen sisältöjä, eli kirjoittamaan siitä, mitä haastateltavat olivat sanoneet. Lisäsin tekstiin sellaisia sitaatteja, jotka mielestäni kuvasivat aiheita parhaiten. Pysin käyttämään kaikkien haastateltavien aineistoja tasapuolisesti niin, että kaikki saivat suurin piirtein yhtä paljon näkyvyyttä opinnäytetyössäni. Tosin joidenkin haastateltavien aineistoja olen käyttänyt enemmän kuin toisten. En kuitenkaan ottanut mukaan opinnäytetyöhön yhtään turhaa sitaattia tämän takia, vaan harkitsin asiaa jokaisen sitaatin kohdalla tarkasti. Muutaman erinomaisen sitaatin poisjääminen opinnäytetyöstä on johtunut siitä, että ne ovat nauhalla olleet niin epäselviä, etten ole kyennyt muuttamaan niitä ymmärrettävään muotoon.

Toinen opinnäytetyöohjaajani oli sitä mieltä, että tuottamaani tekstiä voisi vielä selventää teemoja kuvaavilla ylä- ja alaluokilla. Näin ollen muodostin teemoista taulukot, joista selviää, millä tavoin olen luokitellut aineistoa. Koen, että näiden ala- ja yläluokkien muodostaminen helpotti myös omaa hahmottamistani tekstistä. Tekstiä oli myös helpompi tulkita ala- ja yläluokkien muodostamisen jälkeen ja luokittelu muuttui selkeämmäksi.

Aineiston analysoinnin teki vaikeaksi se, että jotkut teemat olivat aihealueiltaan hyvinkin samankaltaisia. Toisinaan oli vaikea päättää minkä teeman alle jokin sitaatti kuuluu. Etenkin haastateltavien edistymiseen sekä ajattelun ja käyttäytymisen muuttumiseen liittyvät teemat olivat haastavia siinä mielessä, että ne olivat hyvin samankaltaisia. Myös haastateltavien antama positiivinen palaute meni näiden kanssa hyvinkin paljon ristiin, mikä teki luokittelun välillä vaikeaksi.

ALKUPERÄISILMAISUJA HAASTATTELUSTA	PELKISTETTYJÄ ILMAUKSIA
”Varmaan joku virkailija siit tuli sanoo...” (H5)	Henkilökunta antanut tietoa ohjelmasta
”Ku mul oli siel ransus kolme tavotetta, yks on tää väkivaltahomma...” (H7)	Ohjelma täytyy suorittaa, sillä se on merkitty rangaistusajansuunnitelmaan
”Mulle sanottiin tuol sijottelus siitä.” (H1)	Sijoitteluvaiheessa saatu tieto
”Ekahan se oli sillai vähän että mennään kattoo mimmonen systeemi on...” (H6)	Halu nähdä millainen ohjelma on
”Mä olin käyny CS- kurssin, ni mä kyllä tiesin että se on vaan niinku se on vähän samanlainen mutta vaan paljon pitempi.” (H5)	Kokemus muista kurseista ja ohjelmista
”...mikä ettei, jos siit on apuu viel joskus ni.” (H4)	Ehkä ohjelmasta olisi hyötyä jatkossa
”...se vähän niinku sitte tympäs et se on niin pitkä ja kestää.” (H2)	Tieto ohjelman kestosta epäilytti, sen pituuden vuoksi
”...mä oon huono jutteele tiedätsä niinku mistään omista asioista ja tolla tavalla...” (H9)	Omista asioista puhuminen
”...ei nyt vaan yleisesti luota aina tähän henkilökuntaan täällä ja...” (H8)	Ennakkoluulot viranomaisia kohtaan

Taulukko 1: Esimerkki aineiston pelkistämisestä teemoista ”Hakeutuminen OMA- ohjelmaan” ja ”Ajatuksia ja odotuksia ennen ohjelman alkua”.

Opinnäytetyötä tehdessä olen huolehtinut aineiston säilyttämisestä tallentamalla sitä useaan paikkaan: muistitikulle, sähköpostiin sekä tietokoneelle. Yhteen paikkaan tallentaminen saattaisi sisältää riskin, että aineisto häviää, joten olen halunnut varmistaa, että aineisto on koko ajan tallessa.

5.3 Tutkimuksen etiikka ja luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuus ja uskottavuus voidaan taata käyttämällä hyviä tieteellisiä käytäntöjä. Tutkimuksen kohdistuessa ihmisiin on tärkeää ottaa huomioon ihmisarvon loukkaamattomuus, tutkittavan suostumus tutkimukseen ja tutkittavalle aiheutuvat mahdolliset haitat. (Launis 2007, 28.) Epärehellisyys tutkimuksenteossa on eettisyyttä ja luotettavuutta heikentävä tekijä ja sitä tulisi välttää. Tällä tarkoitetaan muun muassa plagiointia, tuloksien sepittämistä tai kaunistelua sekä harhaanjohtavaa raportointia. (Hirsjärvi ym. 2000, 27- 28.)

Tutkimuksen liittyvät eettiset kysymykset tulevat esiin jo tutkimusaiheen valinnassa. Tutkijan tulee vastata siihen, miksi hän haluaa tehdä valitsemastaan aiheesta tutkimuksen ja mitkä seikat vaikuttavat hänen valintaansa. Aiheen valintaa voivat ohjata esimerkiksi tutkimuksen helppo toteuttaminen, muodinmukaisuus tai yhteiskunnallinen merkitys. (Hirsjärvi ym. 2000, 26.)

Tutkimukseni on kohdistunut tiettyyn ihmisryhmään ja tämän vuoksi olen ottanut huomioon siihen liittyvät, eettisyyttä koskevat seikat. Valitessani haastateltavia tutkimukseeni, korostin heille, että tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Kaikki haastateltavat allekirjoittivat haastattelusopimuksen, jonka myötä he sitoutuivat antamaan haastatteluaineiston käyttöön. Tästä huolimatta olen kysynyt kaikilta haastateltavilta, haluavatko he lukea ja tarkastaa omat haastattelunsa ennen kuin niistä julkaistaan mitään. Kukaan haastateltava ei kokenut tätä tarpeelliseksi.

Olen myös ottanut huomioon haastateltavien anonymiteetin opinnäytetyötä tehdessä. Sitaattien, eli lainauksien, käytössä olen joutunut pohtimaan haastateltavien tunnistettavuutta, sillä osa sitaateista on tunnistettavuuden kannalta ongelmallisia. Näissä olen pyytänyt apua opinnäytetyönohjaajiltani. Sitaaatteja on saatettu muuttaa niin, että niistä on esimerkiksi otettu pois tiettyjä sanoja tai sitaatti on jätetty pois kokonaan. Haastateltaville on kerrottu, että heillä on mahdollisuus nähdä omat haastatteluosionsa ennen niiden julkaisemista, mikäli he haluavat. Kukaan ei kuitenkaan kokenut tätä tarpeelliseksi. Lisäksi kerroin haastateltaville, että heillä on mahdollisuus tutustua opinnäytetyöhön sen valmistuttua. Käytännössä tämä onnistuu ainoastaan niiden kohdalla, jotka vielä suorittavat tuomiotaan sillä hetkellä.

Haastattelusopimuksen mukaan haastatteluaineistot ovat ainoastaan minun käytettävissäni. Haastatteluaineistoja ei ole kukaan muu käsitellyt kuin minä, mutta opinnäytetyön ohjaajani ovat nähneet valitsemani sitaatit. Opinnäytetyön valmistuttua hävitän haastattelunauhut ynnä muut aineistot. Poistan kaikki haastattelunauhut tietokoneelta, muistitikuilta sekä sähköpostista ja hävitän kaiken kirjallisen aineiston.

Opinnäytetyötä varten haettiin tutkimuslupaa Rikosseuraamusvirastolta kesäkuussa 2009 ja se myönnettiin heinäkuussa 2009. Opinnäytetyö on suoritettu tutkimusluvan ehtojen mukaisesti. Näitä ovat muun muassa tutkittavien vapaaehtoisuus osallistua tutkimukseen sekä heidän suostumuksensa siihen. Tutkimus on toteutettu niin, että se ei aiheuta haittaa vankilaosastojen muulle toiminnalle. Lisäksi tutkimustuloksissa on otettu huomioon se, että tutkittavat eivät ole tunnistettavissa ja tutkimusaineisto on säilytetty niin, että se ei ole joutunut ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineistoa on käytetty ainoastaan tutkimukselliseen käyttöön ja se hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Tutkimuslupaa ei ole liitetty opinnäytetyöhön, sillä se on olemassa ainoastaan paperi-versiona.

Opinnäytetyöni luotettavuuteen vaikuttaa muun muassa se, että olen itse kääntänyt osan haastatteluaineistosta ruotsista suomeksi. Minulla ei ole kokemusta kääntämisestä, joten käännetty teksti ei välttämättä ole kieliopillisesti täysin korrekki. Olen yrittänyt välittää haastateltavan sanoman ja tunteen käännöksessä mahdollisimman hyvin.

Opinnäytetyön luotettavuuteen vaikuttaa myös se, missä määrin haastateltavat puhuvat totta tai muistavat asioita oikein. Opinnäytetyössä esiintyvä tieto haastateltavien iästä, vankilaker-taisuudesta sekä osallistumisesta muihin toiminta- ohjelmiin perustuu ainoastaan haastatelta-vien antamaan tietoon. Se, mitä haastateltavat kertoivat haastatteluissa, vaikutti mielestäni totuudenmukaiselta ja uskottavalta, enkä usko heidän valehdelleen. On kuitenkin selvää, että joillain on ollut tietynlainen rooli päällä haastattelussa, eli pientä esittämistäkin on saattanut ilmetä. Ennen haastatteluja ja myös haastatteluiden aikana korostin sitä, kuinka tärkeää on, että haastateltavat puhuvat oman tuntemuksensa ja kokemuksensa mukaan.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Haastateltavien osallistuminen muihin toiminta- ohjelmiin

Haastateltavilta kysyttiin haastatteluissa ovatko he osallistuneet muihin toiminta- ohjelmiin vankeusaikana. Haastateltavista viisi oli osallistunut muuhun toiminta- ohjelmaan/muihin toiminta- ohjelmiin ennen OMA- ohjelmaa. Kysymyksen asettelussa en ollut määritellyt sitä, onko aiempaan toiminta- ohjelmaan osallistuminen tapahtunut nykyisellä vankila-kaudella vai aiemmin. Ohjelmat joihin haastateltavat olivat osallistuneet, olivat Cognitive Skills- kurssi, Kalterit taakse- kurssi, Suuttumuksen hallinta- kurssi sekä Viisi keskustelua muutoksesta- kurs-si. Osalla haastateltavista oli vaikea muistaa olivatko he osallistuneet ohjelmiin aiemmin tai mihin ohjelmiin he olivat osallistuneet. Tämän vuoksi osiossa saattaa ilmetä puutteita luotet-tavuudessa.

Ainoastaan yksi haastateltava oli suorittanut useamman kuin yhden toimintaohjelman ennen OMA- ohjelmaa. Yhdellä haastateltavalla oli keskeytynyt aikaisempi toimintaohjelma, josta hänet oli omien sanojensa mukaan heitetty ulos (”sieltä nyt lens veke”).

Yhden haastateltavan kohdalla en muistanut kysyä hänen kokemuksistaan muista toiminta-ohjelmista. Asia korjattiin niin, että opinnäytetyö-ohjaajani Ritva Vähäkoski kävi kysymässä häneltä tämän kysymyksen, sillä hän työskenteli samassa laitoksessa missä kyseinen vanki oli. Tiedon haastateltavan vastauksesta Vähäkoski lähetti minulle sähköpostilla.

6.2 Hakeutuminen OMA- ohjelmaan

Haastattelujen alussa kartoitin haastateltavien hakuprosessia OMA- ohjelmaan sekä heidän kokemuksiinsa siitä. Haastateltavat, yhtä lukuun ottamatta, muistivat hyvin hakuprosessin sekä siihen liittyvät tunteet ja ajatukset. Aiheesta oli helppo keskustella ja haastateltavat toivat hyvin esiin ajatuksiaan hakuprosessista.

Teemasta ”Hakeutuminen OMA- ohjelmaan ja kokemuksia siitä” syntyi kaksi yläluokkaa: **vankien rekrytointi OMA- ohjelmaan** sekä **motivaatio osallistua ohjelmaan**.

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA
Henkilökunta antanut tietoa ohjelmasta Lappu ilmoitustaululla Henkilökunta tullut tekemään soveltuvuushaastattelua Sijoitteluvaiheessa saatu tieto Rekrytoinnissa mukana ollut henkilökunta Vanki ottanut oma- aloitteisesti yhteyttä henkilökuntaan Ohjelmaan hakeutuminen oli vastentahtoista	Vankien rekrytointi OMA- ohjelmaan
Merkintä OMA- ohjelmasta näyttää hyvältä rangaistusajan suunnitelmassa Ohjelma täytyy suorittaa, sillä se on merkitty rangaistusajansuunnitelmaan Ohjelman läpikäyminen edistää rangaistuksen suorittamista Rangaistusajan suunnitelman noudattaminen edistää lomien ym. etujen saamista Halu parantaa käytöstään vankilassa Pääsy töihin ja osaston vaihto Halu nähdä millainen ohjelma on Kaveri pyysi mukaan ohjelmaan Ohjelma vaikutti mielenkiintoiselta Mahdollisuus pysyä samassa vankilassa Mahdollinen hyöty ohjelmasta jatkossa	Motivaatio osallistua ohjelmaan

Taulukko 2: OMA- ohjelmaan hakeutumista kuvaavat ylä- ja alaluokat

Useimmat haastateltavat eivät hakeutuneet OMA- ohjelmaan oma- aloitteisesti: rekrytointi on tapahtunut suurimmaksi osin henkilökunnan toimesta. Suurimmalla osalla haastateltavista ei ole ollut edes tietoa siitä, että kyseinen ohjelma on olemassa. Moni haastateltavista halusikin painottaa sitä, että he eivät ole hakeutuneet ohjelmaan, vaan heidät on toimitettu sinne. Yhdelle haastateltavista ohjelmaan osallistuminen on ollut vastentahtoista. Henkilökunnan rekrytoinnilla on siis ollut merkittävä vaikutus siihen, että kyseiset vangit ovat osallistuneet ohjelmaan. Suurin osa on saanut tietää ohjelmasta OMA- ohjaajilta, erityisohjaajilta, sijoittelijoilta ja yksi haastateltava on saanut tiedon ohjelmasta rikosseuraamusesimieheltä. Yksi haastateltava kertoi saaneensa tiedon ohjelmasta ilmoitustaululla olleesta lapusta.

”No en mä tiiä. Mun sijottelija siit alko mulle paasaamaan kovasti. Saihan nää sit ylipuhuttuu siihen. Sit ne ei antanu lopettaa. Että se nyt oli sit pakko käydä.” (H3)

Osa haastateltavista kertoi, että heitä tultiin suoraan haastattelemaan OMA- ohjelmaa varten, vaikka he eivät olleet itse hakeutuneet ohjelmaan. Näin ollen tuntuu jopa luontevammalta puhua henkilökunnan tavoista rekrytoida vankeja ohjelmiin, kuin että puhuttaisiin vankien tavoista hakeutua ohjelmaan. OMA- ohjaajat ovat etukäteen valikoineet sellaisia vankeja, jotka sopivat hyvin ohjelman kohderyhmään, ja tulleet sen jälkeen tekemään näille soveltuvuushaastatteluja.

”Mä olin tuol eristysosastolla ja en mä mihkää hakenu, mulle vaan tultiin ilmottaa et ois tämmönen haastattelu.” (H6)

Ainoastaan yksi haastateltava oli hakeutunut kurssille oma-aloitteisesti nähtyään OMA- ohjelmasta kertovan lapun ilmoitustaululla. Hänen mielestään kurssi vaikutti mielenkiintoiselta, joskin taustalla oli myös toinenkin syy kurssille osallistumiseen:

”Osittain mä olin kiinnostunut kurssista, mutta toisaalta, jos ollaan rehellisiä, mä osallistuin jotta mä saisin jäädä tähän vankilaan (...) Täällä on helpompi saada tapaamisia...” (H10)

Hyvin keskeisellä sijalla hakuprosessissa on ollut rangaistusajan suunnitelmat, eli ransut. Se on ollut kiistatta yksi painavimmista syistä siihen, miksi haastateltavat ovat osallistuneet OMA- ohjelmaan. Haastatteluista sai vahvasti sen kuvan, että haastateltavat ovat suostuneet tulemaan kurssille, sillä se tukee heidän rangaistusajan suunnitelmaa. Edistämällä rangaistusajan suunnitelmaansa, vangit kokevat, että heillä on paremmat mahdollisuudet päästä lomille, avolaitokseen, töihin tai mieluisalle osastolle vankilassa. Suurin osa haastateltavista oli sitä mieltä, että rangaistusajan suunnitelmaa noudattamalla vankeusaikaiset asiat luistavat paremmin.

Haastattelija: ”Okei...eli se erikoissuunnittelija niinku ehdotti sitä?
”Niin...niin se sano että...tai merkkas mun siihen ransuun et mun pitäis semmonen käydä ja...” (H1)

Rangaistusajan suunnitelmien ohella motivaattoreina ohjelmaan osallistumiseen ovat toimineet alaluokat *halu parantaa käytöstään vankilassa, pääsy töihin ja osaston vaihto, halu nähdä millainen ohjelma on, kaveri pyysi mukaan ohjelmaan, ohjelma vaikutti mielenkiintoiselta, mahdollisuus saada pysyä samassa vankilassa sekä ehkä ohjelmasta olisi hyötyä jatkossa*. Nämä ovat yhdessä muodostaneet yläluokan **motivaatio osallistua ohjelmaan**.

Lähes kaikilla haastateltavilla motivaation perusteet poikkesivat toisistaan, mutta niiden taakaa löytyi kuitenkin samankaltaisia tekijöitä. Vankilassa oleminen ja ”lusiminen” halutaan tehdä mahdollisimman mukavaksi. Asuinosastoilla, tapaamisilla, lomilla, opiskelulla ja työpaikalla on hyvin suuri merkitys siihen, miten vankeusaika sujuu ja kuinka nopeasti ajan saa kulumaan. Esimerkiksi osallistumalla toiminta-ohjelmaan, on mahdollista saavuttaa muita etuja. Jotkut haastateltavat toivat näitä asioita esiin hieman varauksellisesti, kun taas toiset kertoivat niistä täysin estoitta.

Yhden haastateltavan kohdalla päätökseen ohjelmaan osallistumisesta oli vaikuttanut se, että hänelle tarjottiin samalla työpaikkaa sekä mahdollisuutta päästä osastolle, missä on vapaamat olosuhteet. Hänen oli vaikea päättää, mikä loppujen lopuksi vaikutti siihen, että hän päätti osallistua ohjelmaan, mutta osaston vaihdolla ja työpaikan saamisella oli kuitenkin suuri merkitys siinä.

”...mä olin silloin x:lla (osasto, A.F), mä sanoin et no pääsenks mä pois täältä. No totta kai, et sut pannaan sit tonne kerroksille vaan ja muuta ja töihin ja muuta ni. Mä sanoin no ilman muuta sitte, mutta luultavasti mä oisin ilman noit porkkanoitaki kyllä tullu tähän koska, koska mä nyt oon ajatellu sillä tavalla et kaikki tämmöset on, auttaa tätä mun rangaistuksen suorittamista...” (H9)

Muutamalla haastateltavalla hakuprosessiin vaikutti se, että kurssille oli tulossa joku vankitoveri. Se on ikään kuin koettu turvaksi tai tueksi, joka on kannustanut lähtemään kurssille.

”No meil o yks kaveri, ku mä kuulin et se menee, en nimii nyt mainitse mut etttä, et se tulee kans sinne, se oli vähän semmonen tuki siinä ja hyvin asiallinen ja tolleen. Ni mä menin sitte kanssa ni, se niinku siinä veti tavallaan siihen sitte.” (H2)

Yksi haastateltava oli vahvasti sitä mieltä, että häntä oli painostettu aloittamaan OMA-ohjelmassa sekä suorittamaan se loppuun. Painostus oli hänen mukaansa ilmennyt henkilökunnan taholta jatkuvana toittamisena siitä, että hänen olisi hyvä suorittaa ohjelma. Haastateltava koki, että hänen ei annettu jättää ohjelmaa kesken. Haastateltavan kertoman mukaan

hän ei kokenut tarvetta ohjelmalle, sillä samoja asioita on käsitelty jo muun henkilökunnan kanssa, ja että hän ei kokenut varsinaisesti kuuluvansa ohjelman kohderyhmään.

”Kyl mä siin eka kuukauden nyt siin vähän intin, et ei tää nyt oo hyvä idea...et kyl mä tän nyt haluun lopettaa. Siinähan ne aina sit puhu, et no katotaan katotaan, mut ei sitä päässy sit lopettaa.” (H3)

6.3 Ajatuksia ja odotuksia ennen ohjelman alkua

Teema ”Ajatuksia ja odotuksia ennen ohjelman alkua” muodosti seuraavat yläluokat: **mielikuva OMA- ohjelmasta, ennakkoluuloiset asenteet ja ajatukset ryhmämuotoisesta työskentelystä.**

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA
Ei minkäänlaisia odotuksia ohjelmasta Ei tietoa siitä, minkälainen ohjelma on Kokemus muista kursseista ja ohjelmista Kuultuja kokemuksia toiminta- ohjelmista/OMA ohjelmasta	Mielikuva OMA- ohjelmasta
Ei siitä (ohjelmasta) ole hyötyä kuitenkaan Ennakkoluulot viranomaisia kohtaan Kurssit ovat vain ajantäytettä Kuullut, että ohjelma on ihan huuhaata Ennakkoluuloja koko vankeinhoitoa kohtaan Tieto ohjelman kestosta epäilytti, sen pituuden vuoksi	Ennakkoluuloiset asenteet
Ryhmätyöskentely yleisesti Omista asioista puhuminen Kokemattomuus ryhmämuotoisesta toiminnasta Muut osallistujat	Ajatukset ryhmämuotoisesta työskentelystä

Taulukko 3: Ajatuksia ja odotuksia ennen ohjelman alkua kuvaavat ala- ja yläluokat

Suurimmalla osalla haastateltavista ei ollut minkäänlaisia odotuksia OMA- ohjelmasta, eivätkä he olleet varmoja siitä, mitä ohjelma sisältää. Tiedossa oli kuitenkin, että he osallistuvat

ohjelmaan väkivaltaisen käytöksensä vuoksi. Osa haastateltavista tiesi, että ohjelman aikana joutuu puhumaan omista rikoksistaan ja väkivallanteoistaan.

”...mä niinku tiesin, että siellä joutuu avautumaan ja puhumaan näistä asioista ja mun mielestä se meni ihan hyvin.” (H7)

”...aina epäilyttää tommoset...että avaudutaan. Mut mikä siinä on, sit erikoista kertoa, rikoksesta kertoa sitte.” (H8)

Haastateltavat kertoivat ennakkoluuloistaan erilaisia ohjelmia ja kursseja kohtaan, sekä yleisestikin koko vankeinhoitoa kohtaan. Osa haastateltavista oli kuullut muilta vangeilta negatiivista palautetta toimintaohjelmista, tai heillä oli itsellä huonoja kokemuksia niistä. Ennakkoluuloista ja muiden puheista huolimatta he olivat päättäneet osallistua ohjelmaan.

”...itse asias melkein kaikki jotka on käyny (OMA- ohjelman, A.F.) kenen kaa mä oon jutellu ni ne puhu et on kyllä niin huuhaa-kurssi ku olla ja voi (nau-rua)” (H5)

Vankien kokemat epäilyt ohjelmaa kohtaan liittyivät lähinnä sen keston, muihin osallistujiin ja ryhmämuotoiseen työskentelyyn. Ohjelman kestoa pidettiin hyvin pitkänä. Epäilyksiä herättivät myös ohjelman vaikuttavuus ja kuntoutus yleisesti. Tähän on varmasti vaikuttanut heidän kokemuksensa muista toimintaohjelmista sekä vankilan kuntouttavista toiminnoista. Osa haastateltavista on myös yksinkertaisesti kokenut, että heillä ei ole tarvetta OMA- ohjelmalle. Myös viranomaiset ja henkilökunta ovat olleet omiaan vaikuttamaan haastateltavien ennakoasenteisiin ohjelmaa kohtaan. Tämä on tullut esiin luottamuspulana.

”Ku mä alotin kurssin, ni mä ajattelin, ei millään pahalla, mut täällä vankilas- sa on paljon kursseja joilla vaan, joilla vaan tapetaan aikaa, eikä niillä oo mitään todellista vaikutusta. Mä aattelin et tää on nyt semmonen kurssi mihin mennään ja siellä syödään vähän aamupalaa ja juodaan vähän teetä ja pulis- taan turhia asioita ja sitte sieltä lähdetään...” (H10)

”...oli totta kai, ohan mul ennakkoluuloja ollu viranomasi kohtaa. Kaikki niin- ku soti sitä arvomaailmaa vastaan, et mä menin ees sinne” (H6)

”No joo mä en yleensä tykkää tämmösistä kursseista, tai tämmösistä mis on iso ryhmä. Siinä vaikutti ensinnäki se että se oli niin pieni se ryhmä. Mähän...mä oon huono juttelee tiedätsä niinku mistään omista asioista ja tolla taval- la...ainakaan niinku mitenkää pintaa syvemältä, et ei tääl yleensä kavereit- ten kans ruodita niitä asiota eikä paljoo kyselläkään, että mitä on touhunu ja muuta. Et se oli vähän semmonen, mul oli pieni ennakoasenne kyllä...ja sillai negatiivisesti että...mut siin vaan paino niin paljon sit se, et näyttää hyvältä ransussa ja sit se että pääsee osastolle ja töihin.” (H9)

Haastateltavien ennakoasenteet ohjelmaa kohtaan olivat joko negatiivisia tai sitten heillä ei ollut mitään käsitystä OMA- ohjelmasta. Asenteet ovat perustuneet muiden vankien kerto- muksiin, sekä omiin kokemuksiin muista toimintaohjelmista. Muutama haastateltava lähti

tosin mukaan ohjelmaan mielenkiinnosta ja halusta nähdä millainen ohjelma oli, negatiivisesta asenteesta huolimatta.

6.4 Haastateltavien ajatuksia edistymisestään OMA- ohjelman aikana

Yhden haastatteluteeman tarkoituksena oli hahmottaa haastateltavien edistymistä OMA- ohjelman aikana. Tällä olen tarkoittanut lähinnä ohjelman mukaisissa askeleissa edistymistä, ja siirtymistä seuraavaan askeleeseen, sekä havaintoja ajattelun ja käyttäytymisen muutoksista. Lisäksi olen keskustellut haastateltavien kanssa ohjelman vaativuudesta ja haasteellisuudesta. Haastateltavilla oli vaikeuksia vastata näihin kysymyksiin, minkä koen johtuneen osittain omasta kokemattomuudesta haastattelijana; kysymysten muotoilu tuotti toisinaan ongelmia. Kyseiseen teemaan liittyviä kysymyksiä oli mielestäni vaikea muotoilla, eivätkä haastateltavat aina ymmärtäneet mitä kysymyksilläni tarkoitin. Tämä ei lopputuloksen kannalta ole ollut kuitenkaan niin merkittävä asia, sillä haastateltavat ovat myös ilmaisseet teemaan liittyviä asioita haastattelun lomassa, vaikken olisikaan heiltä niitä erikseen kysynyt.

Teemasta ”Haastateltavien ajatuksia edistymisestään OMA- ohjelman aikana” muodostui kaksi yläluokkaa: **ohjelman haasteellisuus** ja **omakohtaisten pohdintojen/ajatusten vahvistuminen ohjelman aikana**.

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA
Rikosten käsittely, ”vanhojen muisteleminen” Oli helppo kertoa omista ajatuksistaan Selviä asioita puidaan Ei tarvinnut itse kirjoittaa mitään istuntojen aikana Ei tarvinnut tehdä sellitehtäviä Ohjelman keskeytyminen väliaikaisesti	Ohjelman haasteellisuus
Oman ajattelun ja käyttäytymisen pohdinta ennen ohjelman alkua Omien pohdintojen vahvistuminen ohjelman aikana/sen avulla Löytänyt syitä omalle väkivaltaiselle käyttäytymiselleen	Omakohtaisten pohdintojen/ajatusten vahvistuminen ohjelman aikana

Taulukko 4: Haastateltavien ajatuksia edistymisestään OMA- ohjelman aikana kuvaavat ala- ja yläluokat

Yleisesti ottaen haastateltavat kokivat, että askeleissa siirtyminen ja edistyminen ei ollut tuottanut vaikeuksia. Silti ohjelman haasteellisuus jakoi haastateltavat kahteen ryhmään: ne jotka kokivat ohjelman helpoksi ja ne joiden mielestä se oli vaikea. Jotkut haastateltavat kokivat että ohjelman helppous lisäsi sen mielekkyyttä. Osa haastateltavista ajatteli, että ohjelma oli ikään kuin ”vanhojen muistelemista”, eikä se varsinaisesti ahdistanut heitä. Toisaalta osa niistä, jotka kokivat ohjelman vaikeaksi, olivat sitä mieltä, että nimenomaan ”vanhojen muistelu” teki siitä vaikean.

Haastateltavat ovat selkeästi kokeneet rikoksista puhumisen eri tavoin; joillekin se on ollut epämiellyttävää ja osalle taas vähemmän merkittävää. Ne, jotka olivat pyrkineet unohtamaan rikoksensa, kokivat niistä puhumisen vaikeammaksi kuin muut haastateltavat. Osa kuitenkin koki, että rikoksista puhuminen ei tuottanut vaikeuksia. Tähän on varmasti vaikuttanut se, kuinka paljon haastateltavat ovat käsitelleet rikoksiaan ennen OMA- ohjelman alkua. Osa haastateltavista kertoi, että he ovat käsitelleet rikoksiaan aiemmin muiden viranomaisten kanssa, ja jotkut olivat käsitelleet rikoksiaan omissa ajatuksissaan. Näille haastateltaville rikosten käsittely on varmasti ollut helpompaa, kuin niille jotka eivät ole käsitelleet rikoksiaan. Jos on aikoinaan halunnut vain unohtaa rikoksensa, saattaa niiden esille tuominen, ja niistä puhuminen olla hyvinkin vaikeaa. Haastateltavien kanssa ei kuitenkaan juurikaan puhuttu näistä asioista, joten olisin voinut tarkentaa niitä vielä enemmän.

”...siel vaan kerrottiin, et mitä aateltii, mitä aattelin sillon, mitä aattelin nyt. Ni totta kai sen pystyy kertoo...” (H5)

”No ei se ollu...se oli aika helppo, et tota, ne vetäjät aika pitkään niinku, ne jopa kirjas kaikki mitä, ite ei tarvinnu ees kirjottaa mitään et tota. Ei se haasteellinen kyl ollu, ku oli konkreettisia väkivallan tekoja mitä käytiin läpi ni...sehän oli vaan vanhojen muistelemista” (H7)

Haastattelija: *Mikä siit teki niinku erityisesti niinku haasteellisen?*
”Nimenomaan toi et käsitellään jotai vanhoi juttui, ku ne on niinku sit työnnetty jo taka-alalle, unohduksiin koko homma...” (H6)

Jotkut haastateltavat kertoivat edistäneensä ajatteluaan ja käyttäytymistään omaloitteisesti jo ennen kurssin alkua. Omalla ajalla pohditut asiat ovat joidenkin kohdalla saaneet vahvistusta ohjelman aikana, ja näin ollen ohjelma on tukenut haastateltavien omaa ajatusmaailmaa. Jotkut haastateltavat kokivat positiivisena sen, että he pystyivät käsittelemään niitä asioita ryhmässä, mitä he ovat pohtineet itsenäisesti ennen ohjelmaa. Haastateltavat kertoivat, kuinka tärkeää on ollut käsitellä tekojen taustalla olleita ajatuksia ja asenteita. Osa heistä koki tärkeäksi myös sen, että he pääsivät analysoimaan, minkä takia he ovat tehneet väkivaltarikoksia.

”Jotkut asiathan oli sellasia, mitä mä olin itsekin ajatellu, jotka vahvistu sen kurssin aikana. Mut jotkut asiat avautu enemmän, avautu sen kurssin avulla (...) Se oli sen takia ku, niinku sanoin, mentiin syvemmälle. Se ei ollu vaan sitä,

et miks asioita on tapahtunu vaan haettiin mikä ajatus ja asenne niitten takana on...” (H10)

”No tietenki se, ku siel pysty avautumaan vähän paremmin. Niinku, ei alussa mut sit ku niinku tutustu kaikkiin ni, kurssilaisiin ja näihin vetäjiin ni, ni siel pysty niinku sit avautuu paremmin. Puhumaan, puhumaan niinku vähän syvemmin asioista. Siel niinku, siel niinku sitte alko käymään tavallaan ihan mielellään, koska se niinku sitte tota henkistä puolta niinku kasvatti.” (H2)

Joidenkin haastateltavien mielestä ohjelmasta ei ole ollut heille juurikaan hyötyä, juuri sen takia, että he ovat käsitelleet samat asiat omalla ajallaan, ennen ohjelman alkua.

”No mä sanon rehellisesti, että ne asiat mitä siel käsiteltiin, ni ne on mulle selvii jo ennestään. Että en mä koe, et mä mitenkään oon edistyny ihmisenä siin sen kurssin aikana tai mitään. Et aika selvii asioita puidaan ja käännetään moneen eri kertaan.” (H1)

”...mä oon, mä oon ite alkanu edistää itteeni niinku jo ennen näitä kursseja.” (H5)

Olin tietoisesti jättänyt pois tutkimuksesta sellaiset vangit, jotka olivat jättäneet ohjelman kesken. Silti haastateltavieni joukossa oli yksi vanki, joka ei käynyt ohjelmaa loppuun muiden ryhmäläisten kanssa. Ohjelman hetkellisestä keskeytymisestä huolimatta hän kykeni suorittamaan ohjelman loppuun yksilökeskusteluiden avulla. Koska toimintaohjelman keskeyttäminen saattaa jopa lisätä rikoksenuusimisriskiä, on äärimmäisen tärkeää, että ohjelma saadaan tavalla tai toisella käytyä loppuun.

”Mullahan kävi sillai, että mä, ennen ku se kerkes loppumaan (...), ku tossa oli yks välikohtaus (...) Mä tein sen sitte niinku yksin ohjaajan kanssa loppuun...” (H7)

6.5 Ajattelun ja käyttäytymisen muuttuminen OMA- ohjelman myötä

Haastateltavat osasivat yleensä perustella hyvin, millä tavoin ohjelma on vaikuttanut heidän ajatteluunsa ja käyttäytymiseensä. He kertoivat siitä, mikä ohjelman sisällössä on auttanut heitä eniten ja millä tavoin. Joillain haastateltavilla oli kulunut vasta hyvin lyhyt aika ohjelman loppumisesta, mutta en kokenut, että tämä olisi vaikuttanut merkittävästi lopputulokseen. Teemaan liittyen keskusteltiin myös tulevaisuudesta: ajasta vapautumisen jälkeen. Haastateltavat pohtivat sitä, voiko ohjelmasta olla heille hyötyä kun he vapautuvat. Moni haastateltavani kärsi pitkiä tuomioita, joten heidän kohdallaan vapautumisen ajattelu ei ollut sillä hetkellä ajankohtaista.

Teemasta ”Ajattelun ja käyttäytymisen muuttuminen OMA- ohjelman myötä” muodostui kaksi yläluokkaa: **kohti väkivallatonta elämää ja tulevaisuus.**

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA
<p>Osallistuminen ohjelmaan yhtenä askeleena kohti väkivallatonta käyttäytymistä</p> <p>”Pidättäytyminen” väkivallasta</p> <p>Vetäytyminen tilanteesta, joka mahdollisesti johtaisi väkivaltaan</p> <p>Väkivallan hyöty- ja haittasuhteiden punnitseminen</p> <p>Itsehillintä</p>	<p>Kohti väkivallatonta elämää</p>
<p>Ohjelma auttaa ajattelemaan järkevämmin siviilissä ollessa</p> <p>On tehnyt töitä sen eteen, ettei tule enää vankilaan</p>	<p>Tulevaisuus</p>

Taulukko 5: Ajattelun ja käyttäytymisen muuttuminen OMA- ohjelman myötä

Kuten OMA- ohjelmaan hakeutumista koskevassa kappaleessa (6.2) kerrottiin, ohjelmaan hakeutuminen ei ole ollut kaikille haastateltaville itsestäänselvyys. Sen vuoksi osa heistä koki edistyneensä jo siinä, että he ylipäättensä osallistuivat ohjelmaan. Tämä nähtiin yhtenä askeleena kohti väkivallatonta käyttäytymistä. Osa haastateltavista totesi, että heistä ei tule täysin väkivallattomia ainoastaan ohjelman avulla, mutta sillä on jonkinlainen merkitys heidän kuntoutumisprosessissaan.

Haastattelija: *”...luuletsä et täl OMAI tulee ole merkittävä vaikutus sun tulevaan niinku väkivaltaiseen käyttäytymiseen tai siihen että et käyttäydy väkivaltaisesti?”*

”No sanotaan näin, että tää on yks askel siinä. Ettenkö ny käyttäytyis enää. Et totta kai mun täytyy viel tehdä ja paljon, eihän tää niinku ratkase koko ongelmaa.” (H6)

Käyttäytyminen vankilassa ja siviilissä saattaa olla hyvinkin erilaista, sillä vankila, suljettuna yhteisönä, on monilla tavoin erilainen kuin ulkomaailma. Riski joutua tappeluun on pienempi, sillä valvonta on jatkuvaa. Tappelun aloittaminen on myös harvinaisempaa, sillä siitä jää herkemmin kiinni. Myös päihteiden käyttö on vähäisempää kuin siviilissä, mikä osaltaan vaikuttaa väkivaltakäyttäytymisen määrään ja laatuun. Oman käyttäytymisen arviointi voi olla vaikeaa, kun ei altistu erilaisille ärsykeille, kuten vankilan ulkopuolella. Muutama haastateltavistani oli kuitenkin käyttäytynyt väkivaltaisesti vankeusaikana. Sen sijaan osa oli kyennyt välttämään ongelmatilanteet, jotka olisivat saattaneet johtaa väkivaltaan. Päätökseen olla käyttämättä väkivaltaa tietyissä tilanteissa on heidän mukaansa vaikuttanut osittain OMA- ohjelma ja sen tuoma muutos ajatteluun ja käyttäytymiseen.

”Kyllä, kyllä on täs tullu tilanteita (...) Kyl siel on tullu sillai, et mä oon ottanu takapakkii, mitä mä en yleensä tee. Et sen verran on tullu kyl jotain muutost tos puolen vuoden aikana.” (H6)

Osa haastateltavista punnitsi väkivallasta koituvia hyöty- ja haittasuhteita. Yleensä he päätyivät siihen, että väkivallasta koituu heille enemmän haittaa kuin hyötyä. Mahdollisesti väkivaltaan johtavasta tilanteesta ei ole helppo lähteä pois, mutta pitkällä tähtäimellä se kuitenkin kannattaa. Uskon, että tähän vaikuttaa vahvasti tunne luovuttamisesta ja kasvojen menettämisestä, mikä sillä hetkellä tuntuu vastenmieliseltä. Yksi haastateltava totesikin, että itsehillinnällä on suuri merkitys siihen, aikooko käyttää väkivaltaa.

”Se voi ehkä hetken vituttaa, että on lähteny pois ja jättäny muka asian hoitamatta, mutta kyllä ku herää seuraavana päivänä omasta sängystä eikä putkasta, ni on silloin kyllä varmasti parempi olo...” (H8)

Osa haastateltavista koki ajattelunsa muuttuneen ohjelman aikana, vaikka he eivät välttämättä myöntäneet tai sanoneet sitä täysin suoraan. Lopputulos oli kuitenkin usein se, että väkivaltaan turvautuminen aiheuttaisi vain ongelmia, eikä se olisi sen arvoista.

”...niinku totta kai, joku nuija jossain on, kylhän tekis mieli että hakkaa se, mut ku ei siit oo mitään hyötyy. (H2)

Ainoastaan yksi haastateltava oli sitä mieltä, että hän ei ole hyötynyt ohjelmasta mitenkään eikä se ole muuttanut hänen ajatteluaan tai käyttäytymistään. Hän oli kertomansa mukaan käsitellyt väkivaltakäyttäytymiseensä liittyvät asiat itsekseen, eikä tämän vuoksi kokenut ohjelmaa tarpeelliseksi.

”No mä sanon rehellisesti, että ne asiat mitä siel käsiteltiin, ni ne on mulle selvii jo ennestään. Että en mä koe, et mä mitenkään oon edistyny ihmisenä siin sen kurssin aikana tai mitään. Et aika selvii asioita puidaan ja käännetään moneen eri kertaan. Tai siis, se on henkilökohtanen mielipide, et mä koen et ei siin ollu mulle hirveesti hyötyy.” (H1)

Osa haastateltavista sivusi aihetta tulevaisuus muutamalla sanalla. Tulevaisuus merkitsi muun muassa siviiliin pääsyä, eli vankeusrangaistuksen loppumista. Osalla tavoitteena oli elää väkivallatonta elämää, käyttäen apuna muun muassa OMA- ohjelman aikana oppimia asioita (katso luku 6.5.1) Tavoitteena saattoi myös olla se, ettei tulisi enää takaisin vankilaan.

”Oon mä kyl tehny sen eteen, et mä en lähe enää (vankilaan, A.F.). Mä oon melkein kaikki nää tuomiot tullu ku mä oon lähteny jotai auttaa...parempi et hoitasivat omat hommansa.” (H4)

6.5.1 Uuden ajattelun kaava

OMA- ohjelman loppusuoralla ryhmäläiset kehittävät itselleen uuden ajattelun kaavan. Tässä vaiheessa ohjelmaa ryhmäläiset ovat jo selkiyttäneet itselleen, minkä tyyppiset ajatukset, tunteet ja uskomukset saavat heidät käyttäytymään väkivaltaisesti. Työstäessään uuden ajattelun kaavaa he joutuvat pohtimaan, millä tavoin he saisivat katkaistua sen kehän, minkä mukaan he ovat aiemmin toimineet ja mikä on johtanut väkivaltaan. Väkivaltaisiin tekoihin johtavat ajatukset, tunteet ja uskomukset tulisi korvata sellaisilla, jotka estävät tilanteen kehittymisen väkivallaksi. (Hakkarainen 2005, 85.) Useimmat haastateltavat kokivat, että uuden ajattelun kaava ja vaihtoehtoiset toimintatavat ovat käyttökelpoisia ja toimivia.

”...et se niinku, ku ei sitä sillon ajatellu, ku on tehny sitä (väkivaltaa, A.F.), ku on tehny, ei sitä ajattele tolla taval ku tuol kurssil opetettiin...eihän ne tuu mieleenkään sillä taval.” (H2)

Teemasta ”Uuden ajattelun kaava” muodostui yksi yläluokka: **uuden ajattelun kaavan hyödyntäminen.**

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA
<p>Ei ole aikaisemmin osannut ajatella, että tilanteita voi ratkaista muutenkin kuin väkivallalla</p> <p>Hoitaa mahdollisesti väkivaltaan johtavat tilanteet välinpitämättömällä tyyllillä</p> <p>Jatkossa mahdollisuus toimia eri tavoin</p>	<p>Uuden ajattelun kaavan hyödyntäminen</p>

Taulukko 6: Uuden ajattelun kaava

Osa haastateltavista totesi, että he eivät olisi itse tulleet edes ajatelleeksi, millä tavoin voi välttää joutuvansa väkivaltaiseen tilanteeseen. Uuden ajattelun kaavan muodostaminen on antanut heille välineitä siihen, miten he voivat ratkaista hankalia tilanteita, väkivaltaa käyttämättä. Ilman ohjelmaa he eivät välttämättä olisi kyenneet tähän.

”...no toi, että nyt sai ton uuden ajattelun kaavan, se on semmonen mitä, en mä ois ite ikinä alkanu kela ees tommosii...miten voi ratkasta muutaki ku väkivallalla tilanteita” (H6)

”...et kylhän mä, niinku siin oli se uuden ajattelun kaava ja näin, ni tota kyl mä vähän niinku oon miettiny sitä, että oishan se voinu niinki hoitaa ja että varmasti jos tulee samanlainen tilanne ni eiköhän se niin sitte, että hoitaa ne semmosella välinpitämättömällä tyyllillä, lähtee mielellään pois jos vaan on mahollista...” (H8)

6.5.2 Päihteet ja väkivalta

Muutama haastateltava toi esiin päihteidenkäytön ja väkivallan ja niiden välisen yhteyden. Ne haastateltavat, joiden kanssa keskustelimme päihteistä, toi selkeästi esiin sen, että päihteet liittyvät vahvasti heidän väkivaltakäyttäytymiseensä. Yksi haastateltava pohti päihteiden käytön lopettamista, sillä hän tiesi, että kohtuukäyttö ei onnistuisi ja sillä saattaisi olla kohtalokkait seuraukset. Silti ajatus päihteiden käytön lopettamisesta ei ollut itsestään selvä, sillä ajatus päihteiden käytöstä oli samalla myös houkutteleva.

Teemasta ”Päihteet ja väkivalta” muodostui yksi yläluokka: **päihteiden käytön yhteys väkivaltaiseen käyttäytymiseen.**

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA
Päihtyneenä ei tule mietittyä omaa käyttäytymistä	Päihteiden käytön yhteys väkivaltaiseen käyttäytymiseen
Selvin päin ei käyttäytyisi väkivaltaisesti	

Taulukko 7: Päihteet ja väkivalta

Haastateltavat totesivat, että päihteiden vaikutuksen alaisena itsensä hillitseminen on paljon vaikeampaa ja silloin on hyvin paljon todennäköisempää, että he syyllistyvät väkivaltarikoksiin. Selvin päin ollessa heillä ei esiintynyt väkivaltaista käyttäytymistä. Haastateltavat eivät olleet varmoja siitä, aikovatko he tai pystyvätkö he olemaan päihteittä vapautumisen jälkeen.

”...ku kummiski aatellaan sitä, et moni on humalapäissään todennäköisesti impulsiivinen...tai pilleripäissään, et silloin tekee yleensä aika tyhmää ni. Ku sitä on kummiski vähän kaks eri ihmistä sitte taas ku on humalassa ja ku on selvin päin. Ni mä oon vähän sitä mielt, et sitä impulsiivisuutta nyt ei saa kytketty tekemälläkään veke silloin ku on sekavas mielentilas. Et se tulee sielt esille jos on tullakseen.” (H3)

”...et tota, selvin päin mä oon ihan tavallinen, suht asiallinen ja, ja, niin, väkivallaton. En mä tappele selvin päin enkä muuta että, mä en nyt osaa nyt sanoo onks se (ohjelma A.F) millään tavalla muuttanu mua. Se mun pitäis sitte tietää et jos mä oon kännissä, mut ku mä nyt oon lopettanut ton dokaamisen, enkä mä meinaa sitä enää alottaakaan vaikka siviiliin pääsee...” (H9)

”...mut eihän sitä tiä koska tonne siviiliin pääsee. Sit kummiski saa tehdä mitä haluaa...kyl sitä aika äkkii ittensä handelista löytää.” (H3)

Vaikka päihteiden käyttöä ei käsitellä tai ”hoideta” OMA- ohjelman aikana, on suositeltavaa, että päihdeongelmainen vanki hakeutuu päihdekuntoutukseen joko ennen ohjelmaa tai ohjelman jälkeen. Mikäli päihteet ovat vahvasti yhteydessä väkivaltaiseen käyttäytymiseen, olisi tärkeä puuttua kumpaankin ongelmaan. Toisen asian hoitamatta jättäminen vankeusaikana saattaa nostaa rikoksen uusimisriskiä.

Näiden haastateltavien puheista päätellen voidaan todeta, että päihteiden käytön lopettaminen ei ole selviö. Päihteiden käytön houkuttelevuus johtaa helposti kaikkien syy- seuraussuhteiden miettimisen ohi. Haastateltavat myös toivat esiin ajatuksia, missä he hakevat oikeutta omalle päihteiden käytölle.

”Mul on kumminki semmonen, et jos mä nyt jumalauta haluun vetää yhen kylmän bissen, ni kyl mun pitää se ottaa.” (H9)

6.5.3 Oman väkivaltaisen käyttäytymisen väheksyminen

Joidenkin haastateltavien kohdalla esiintyi oman väkivaltaisen käyttäytymisen kieltämistä tai väheksymistä. Nämä haastateltavat eivät ole kokeneet kuuluvansa ryhmään ”väkivaltarikollinen”, vaikka kaikilla on ollut taustallaan enemmän tai vähemmän vakavia väkivaltarikoksia. Silti kaikki ovat kokeneet hyötyneensä ohjelmasta jollain tavalla. Haastateltavat käyttivätkin paljon sanontaa ”ei siitä haittaakaan ollut”, kun keskustelimme ohjelman hyödyllisyydestä ja vaikuttavuudesta. Omaan väkivaltaiseen käyttäytymiseen liittyvää väheksymistä ei esiintynyt haastatteluissa kuitenkaan paljon, vaan osa haastateltavista totesi näitä asioita ikään kuin ohimennen.

Teemasta ”Oman väkivaltaisen käyttäytymisen vähättely” muodostui kaksi yläluokkaa: **väkivaltakäyttäytymisen kieltäminen/vähättely ja itsepuolustus ja siihen liittyvä väkivalta.**

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA
En käyttäydy enää väkivaltaisesti	Oman väkivaltakäyttäytymisen kieltäminen/väheksyminen
En koe väkivaltaa ongelmaksi	
Minulla ei ole väkivaltainen tausta	
Ei ole itse syyppää tilanteeseen	Itsepuolustus ja siihen liittyvä väkivalta
Itseään pitää puolustaa, mutta ei tarvitse olla se aloittava osapuoli	

Taulukko 8: Oman väkivaltaisen käyttäytymisen väheksyminen

Jotkut haastateltavista oli sitä mieltä, että heillä oli niin vähän väkivaltaista käyttäytymistä taustallaan, että he eivät kuuluisi OMA- ohjelman kohderyhmään väkivallantekojen määrän vähyyden vuoksi. OMA- ohjelman hakumenetelmässä selvitetään vangin aikaisempi väkivaltakäyttäytyminen, joka muodostaa osan siitä pistemäärästä, jolla voi päästä mukaan ohjelmaan. Yksi haastateltava oli esimerkiksi sitä mieltä, että hänellä ei ollut tarpeeksi pisteitä, jotta hän olisi soveltuva ohjelmaan.

"...lähinnä siin koska en mä nähny sen mitä mä nyt oon tehny, millä ne pisteet laskee, et ne riittää sinne..." (H3)

"Haastattelija: "Miks sä olit sitä mieltä, et se (ohjelma, A.F.) ei ois tarpeellinen?"

"No ku ei mul nyt oo ihan järkyttävästi niit väkivallan tekoja ja niin, että...että vois niinku laittaa tota tälläseen väkivaltarikollinen ryhmään."(H8)

Oman väkivaltaisen käyttäytymisen kieltäminen tai väheksyminen voidaan nähdä hyvin suurena ristiriitana. Minkälainen hyöty ohjelmasta on ollut näille haastateltaville? Millä tavoin he pystyvät työstämään omaa väkivaltakäyttäytymistään, jos he eivät ota sitä vakavasti? Osalla haastateltavistani oli taustallaan vakavia väkivalta- ja henkirikoksia, joten siihen nähden heidän suhtautumisensa omiin rikoksiin vaikutti hyvin vähättelevältä. Tähän on saattanut joidenkin kohdalla vaikuttaa myös se, että he ovat olleet hyvin pitkään vankilassa. Mikäli he ovat tänä aikana olleet käyttämättä väkivaltaa, he saattavat nähdä väkivaltaisen käyttäytymisensä kuuluvan edelliseen elämään, eivätkä koe sitä enää ongelmaksi. Asia voidaan silti nähdä vakavana, sillä tutkitusti omien rikosten vähättely tai kieltäminen lisää uusimisriskiä.

Haastattelija: "Tota, no ootsä huomannu muutoksii sun ajattelussa, käyttäytymisessä tän ohjelman myötä?"

"En oo oikeestaan, mä oon aika rauhallinen kaveri, et en mä siks menny tonne vihanhallintakurssille (tarkoittaa OMA- ohjelmaa, A.F), et mul on joku väkivaltanen tausta tai jotain muuta, käyttäydyn väkivaltasesti..." (H4)

Muutamassa haastattelussa tuli esiin käsite itsepuolustus ja sen merkitys väkivallassa. Haastateltavat totesivat, että itseään täytyy puolustaa, jos tarve vaatii. Jos joutuisi vielä vankilaan, se johtuisi siitä, että on puolustanut itseään, eikä ole varsinaisesti syypää syntyneeseen väkivaltatilanteeseen.

"No oon mä tota joskus miettiny, tos noin miettiny, et seuraava juttu mitä jos jotain jos tänne joutuu tulee takas, ni kyl se sit saa olla silleen, et se johtuu lähinnä siit et on itteensä puolustanu. Et ei oo ite se syypää kummiskaa." (H3)

"...jos se tilanne on semmonen, et sun pitää oikeesti puolustaa ittes henkee, ni sit sä et kyl kerkee ajattelee siin yhtään mitään, mut se voi olla että tää auttaa tää kurssi ainaki siihen, et sä et ala alottaa mitään." (H9)

6.6 Mitkä olivat vankien mielestä hyviä asioita OMA- ohjelmassa?

Haastateltavat kertoivat hyvin avoimesti siitä, mitkä heidän mielestään olivat hyviä asioita ohjelmassa. Moni haastateltava toi niitä esiin ilman, että niitä tarvitsi kysyä heiltä erikseen. Silti esitin kaikille haastateltaville tämän kysymyksen, jotta he voisivat tuoda esiin niitä asioita mitkä heidän mielestään olivat erityisen hyviä OMA- ohjelmassa. Koska haastateltavien antama palaute koski monia eri aiheita ja asioita, on osa palautteesta sijoitettu muiden otsikoiden alle (esimerkiksi Ajattelun ja käyttäytymisen muuttuminen OMA- ohjelman myötä).

Teemasta ”Mitkä olivat vankien mielestä hyviä asioita OMA- ohjelmassa” muodostui kaksi yläluokkaa: sisältöä vankeusaikaan ja puhumisen terapeuttinen vaikutus.

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA
Viikoittainen rutiini Vaihtelua elämään	Sisältöä vankeusaikaan
Omista asioista puhuminen Avautuminen	Puhumisen terapeuttinen vaikutus

Taulukko 9: Positiivinen palaute OMA- ohjelmasta

Olisi hyvä pohtia, onko ruoan tarjoamisesta enemmän hyötyä kuin haittaa itse ohjelman ja ryhmäläisten kannalta.

Haastateltavien antama palaute oli monipuolista, joten olen kerännyt tähän yleisimmät vastaukset siitä, mitä haastateltavat vastasivat. Palaute saattoi koskea heidän omaa kehittymistään tai ohjelmaa yleisesti. Moni haastateltavista piti ruokaa parhaana asiana ohjelman aikana, mutta pyysin heitä aina tuomaan esiin jonkin muun asian, sillä ruoan saaminen ei liity itse ohjelman sisältöön. Olisi hyvä pohtia, onko ruoan tarjoamisesta enemmän hyötyä kuin haittaa itse ohjelman ja ryhmäläisten kannalta.

”...saatiin pizzaaki aina sillon tällön...ei mut ne on tommosii pikkujuttui, mitkä kumminki vaikuttaa paljon.” (H9)

Osa haastateltavista toi esiin ohjelman hyvänä puolena sen, että se toi vaihtelua elämään muurien sisällä. Koska ohjelma kestää kaikkiaan noin 7 kuukautta, istunnoissa käymisestä tuli viikoittainen rutiini. Useampi haastateltava sanoikin jääneensä kaipaamaan istuntoja ohjelman päätyttyä. Jotkut haastateltavat kertoivat, että se 7-8 kuukautta minkä ohjelma oli kestänyt, oli mennyt todella nopeasti. Positiivista palautetta annettiin myös siitä, että istuntojen kestot olivat sopivia (noin puolitoista tuntia), eivätkä ne olisi saaneet olla yhtään pidempiä.

”...et sen takii mä tykkäsin siit kurssista, koska se oli aika kivaa sellast vaihteluu et kokoonnuttiin tos aina.” (H5)

Kysyttäessä OMA- ohjelman hyviä puolia, osa haastateltavista toi esiin sen, että istunnoissa pääsi juttelemaan, kertomaan ja avautumaan omista asioista (katso myös luku 6.6.2). Omista asioista puhuminen tuntui hyvältä, vaikka se saattoi alussa hieman jännittääkin. Toisten kertomia asioita tai tekoja ei arvosteltu eikä asioista puhuttu ryhmän ulkopuolella.

*”Mun mielest se oli hyvä käydä läpi, mullaki vakavia, vakavia väkivaltarikoksia että, henkirikoksia, ni...kyl ne oli hyvä käydä tollai porukallaki että...et mä oon sitä mieltä, et mitä enemmän niistä puhuu ni sen vähemmän ne niinku vai-
vaa.” (H7)*

Haastateltavat antoivat paljon hyvää palautetta ohjaajista sekä ryhmämuotoisesta työskente-lystä. Tämän vuoksi olen halunnut muodostaa niistä omat alaotsikkonsa, sillä ne erottuivat haastateltavien teksteistä selkeästi omiksi teemoikseen.

6.6.1 Vankien ajatuksia ohjaajista

Teemasta ”Vankien ajatuksia ohjaajista” muodostui yksi yläluokka: **ammattitaitoisuus**.

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA
Tiesivät mitä tekivät Ohjaajat olivat omina itsenään Ohjaajat loivat rennon ilmapiirin istuntoihin Ohjaajat eivät painostaneet ryhmäläisiä mi-tenkään	Ammattitaitoisuus

Taulukko 10: Vankien ajatuksia ohjaajista

OMA- ohjaajat ovat haastatteluaineiston perusteella olleet kiistatta yksi parhaista asioista, mitä haastateltavat toivat esille. Jopa ne haastateltavat, joilla ei ollut juuri mitään hyvää sanottavaa ohjelmasta, antoivat hyvää palautetta ohjaajista. Ennen kaikkea haastateltavat olivat tyytyväisiä ohjaajien ammattitaitoon. Muutama haastateltava toi esiin, että ohjaajat antoivat ryhmäläisten olla omana itsenään, eikä ryhmäläistä painostettu tai johdateltu tekemään tai sanomaan asioita tietyillä tavoilla. Tästä voi päätellä, että istunnoissa on vallinnut rento ja luottamuksellinen ilmapiiri. Keskusteltaessa ohjaajista haastateltavien kanssa, olisin voinut pyytää heitä perustelemaan näkökulmiaan ja ajatuksiaan enemmän. Tällöin olisin voinut saada paremman vastauksen siihen kysymykseen, mikä erityisesti tekee ohjaajista hyviä.

*”No, mun mielest ne oli ammattitaitosta väkeä (...) mun mielest se oli hyvä se-
kotus semmosta nuoruutta ja kokeneisuutta (...) ja silloin on hyvä, ja niinku nyt
ku mä oon koulussa ni jos opettaja osaa asiansa, ni on helppo oppilaanki opis-
kella et.” (H7)*

*”...siis kurssin vetäjille pitää antaa kiitos, et ne jakso kuunnella meit ylipää-
tään, et se oli välil aika levotontaki ni...” (H1)*

*”...nii niil on hanskassa toi homma (...) siel ei ollu mitään sellasta et tota niinku
patistaa tiiäksä tai johdattelee sua johonki et sano näin, et sun pitäs sanoo
vähän näin, ni sitä ei tullu ollenkaa.” (H4)*

Ohjaajista annetusta palautteesta voisi päätellä, että ohjaajat ovat kyenneet asettumaan samalle tasolle ryhmäläisten kanssa, yrittämättä olla auktoriteetteja. Heitä on ollut helppo lähestyä ja heidän seurassaan on ollut helppo puhua. Vaikuttaa vahvasti siltä, että ryhmäläis-

ten ja ohjaajien välillä on vallinnut luottamussuhde, joka on edistänyt merkittävästi ohjelman onnistumista.

”Helvetin hyvä porukka.” (H4)

Yksi haastateltava toi esiin huolensa siitä, että ohjaajat puhuisivat istunnoissa käsitellyistä asioista esimerkiksi kahvihuoneessa. Onko ryhmäläisen ja ohjaajien välillä ollut puutetta luottamuksesta vai liittyykö epäily yleisesti henkilökuntaan?

”...voi kai sitä sanoo, että ihan hyvinhän ne on hoitanu...tai en mä voi olla satavarma, onks ne löpötelly tota, tuolla, niinku sanotaan jossain kahviossa näistä asioista, mutta tuskinpa. Tai sitä mä ainaki arvostaisin, että, et ne mitä siel on puhuttu ni jää sinne.” (H8)

6.6.2 Vankien kokemuksia ryhmätyöskentelystä

Teemasta ”Vankien kokemuksia ryhmätyöskentelystä” muodostui kaksi yläluokkaa: **ryhmädynamiikka** ja **vertaistuki**.

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA
Ryhmässä oli luontevaa olla Ryhmäläisten välinen luottamus Huumori Yhteenkuuluvuuden tunne	Ryhmädynamiikka
Omista asioista puhuminen ryhmässä ja muiden kuunteleminen	Vertaistuki

Taulukko 11: Vankien kokemuksia ryhmätyöskentelystä

Haastateltavien puheessa nousi usein esiin ryhmätyöskentelyyn liittyvät asiat. Enemmistö haastateltavista oli sitä mieltä, että ryhmät toimivat hyvin ja ryhmässä oli luontevaa olla. Haastateltavat kertoivat myös, että huumoriakin oli istunnoissa, mikä osaltaan vaikutti positiivisesti ryhmätyöskentelyyn. Joillain haastateltavilla oli ollut ennakkoluuloja ryhmämuotoista työskentelyä kohtaan ennen kurssin alkua, mutta alkujännityksen jälkeen ne olivat osoittautuneet täysin turhiksi. Ennakkoluulot liittyivät lähinnä siihen, että omista asioista puhuminen ryhmässä tuntui vieraalta ajatukselta.

”...no ainaki siinä mieles se oli mulle hyvä, että mä en oo tottunu olee missään ryhmäs tollai noi, mä oon vähän karsastanu tällasii (...) mulle ei sovi tommostet ryhmähommat jostain kumman syyst, niin mä luulin...mut täähän oli tosi positiivinen yllätys niinku mulle ittelte, että mä pystyin olee vapautunut ja kertoo ihan luontevasti ongelmista ja systä ja tämmösistä...” (H9)

Haastateltavat puhuivat ryhmähengestä ja siitä, kuinka tärkeää oli, että pystyi luottamaan muihin ryhmäläisiin. Luottamuksen avulla ryhmäläiset ovat pystyneet kertomaan henkilökohtaisista asioistaan ja samalla myös kuuntelemaan mitä muilla on sanottavana. Eräs haastateltava totesi, että kaikkien ryhmäläisten pitäisi pystyä avautumaan istunnoissa, jotta istunnot olisivat onnistuneita. Tällä ymmärsin hänen tarkoittavan sitä, että kaikki antaisivat itsestään yhtä paljon ja panostaisivat yhtä paljon istuntoihin. Yksi haastateltava totesi, että jos ryhmässä on sellaisia, jotka eivät ota käsiteltäviä asioita vakavasti eivätkä anna itsestään mitään, se pilaa myös muiden kokemuksen ohjelmasta. Muutama haastateltava toi esille myös sen, kuinka tärkeää on, ettei istunnoissa käsiteltävistä hyvinkin henkilökohtaisista asioista puhuttaisi istuntojen ulkopuolella.

”Kyl sitte periaattees toi oli aika hyvä ryhmä et, et tota, luotettiin toisiimme et, et tota, se mitä siel puhuttiin ni tota, se ei mee sitte ulkopuolelle (...) en mä ainakaan oo kuullu, et joku ois sanonu jotain...pysyny siin ryhmän sisällä, meil oli hyvä ryhmähenki muutenki, autettiin toisiamme.” (H4)

”...ehkä näillä ketkä ottaa siihen osaa (ohjelmaan, A.F.), et siellä pitäs niinku avautua silleen aika täysillä, et jos niinku haluaa jotain hyötyä. Mutta meidän ryhmäs kyl kaikki puhu ihan vapaasti jutuistaan (...) Alus oli hankalaa vähän, siin oli kaikennäköstä pyttyjätkää ni tota...aluks oli vähän jäykällä niskalla liikenteessä, mut kyl ne sit siitä vetry.” (H7)

Osa haastateltavista koki terapeuttisena sen, että he pystyivät puhumaan omista rikoksistaan muiden ryhmäläisten kanssa. Moni totesikin, että sellaisista asioista ei ole tapana mennä puhumaan osastoilla muiden vankien kanssa. OMA- ohjelma antoi siis hyvän tilaisuuden puhua avoimesti rikoksestaan, sekä mahdollisuuden kuulla mitä muilla ryhmäläisillä oli sanottavaa. Asiassa voidaan siis havaita myös vertaistuen elementtejä.

”Nii jonkunlaista tukea niinku että, ei oo, ku ei, ei tommosista jutuista sitte vaikka niitä saattaa vähän itekseen mieltii ni...et sä mee viereiseen selliin ja kahvikupin kanssa ala kertoo sitä siitä (...) se on ihan hyvä että tommosessa pääsee juttelemaan.” (H8)

”...sen (ohjelman, A.F.) suurin hyöty on varmasti ollu se, että vaik mul on ollu ne ajatukset jo valmiina mutta, mut ku on päässy niinku sit ryhmässä siit keskustelemaan ja käymään läpi. Et se on se suurin hyöty.” (H8)

Ainoastaan yhdellä haastateltavalla oli negatiivisia kokemuksia ryhmämuotoisesta työskentelestä OMA- ohjelman aikana. Hän kertoi olleensa melko hiljainen istuntojen aikana eikä tuntenut kuuluvansa porukkaan. Tämä johtui hänen mielestään osin siitä, että hänen tekemät rikokset olivat erilaisia kuin muiden ryhmäläisten.

”Voidaan sanoo, et kummiski loppupeleis tunti et on vähän vääräs joukos...et siinä nyt muilla oli vähän toisenlaisii tekoja. Et oltiin kummiski aika kaks ääripäätä.” (H3)

6.7 Mitä parantaisit liittyen OMA- ohjelmaan?

Haastateltavien antama palaute OMA- ohjelmasta koski lähinnä sen kestoa, sisältöä sekä kuntoutusjatkumoa. Osa haastateltavista oli niin tyytyväisiä ohjelmaan, että he eivät keksineet mitään parantamisen varaa siinä.

Teemasta ”Mitä parantaisit liittyen OMA- ohjelmaan” muodostui yksi yläluokka: **negatiivinen palaute**.

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA
Asioiden liiallinen toisto Ohjelman pituus Kuntoutusjatkumo	Negatiivinen palaute

Taulukko 12:Negatiivista palautetta kuvaavat ala- ja yläluokat

Osa haastateltavista antoi palautetta istuntojen aikana tapahtuvasta toistosta, eli asioiden kertaamisesta. Ohjelman aikana saatetaan käydä läpi sama rikos useampaan kertaan, joka kerta hieman eri tavalla ja eri näkökulmista. Haastateltavien mielestä toistoa ja kertaamista oli liikaa ja se aiheutti turhautumista ja vähensi motivaatiota.

”...saman toistoo kummiski aika paljolti, ni se alko syömään jossain vaihees vähän pinnaa, et ei enää jaksais mennä, et sama asia käydään vielä ja vielä ja vielä.” (H3)

”...jos jotain yhtä, sanotaan nyt vaikka jotain murhaa tai tämmöstä, jos sä nyt ruodit sitä kymmenen kertaa tiedätsä, kerrasta toiseen ja muuta ni...se alkaa maistuu vähän puulta...” (H9)

Positiivista näiden haastateltavien kohdalla oli kuitenkin se, että he ymmärsivät kertauksella olevan merkitystä. He ymmärsivät sen kuuluvan ohjelman formaattiin, vaikka se olikin heidän mielestään ärsyttävää. Kuten yksi haastateltava totesi, toiston merkityksenä voi olla se, että se tarttuu alitajuntaan:

”Voihan se olla et se asioiden toisto ja toisto, en mä nyt sitä aivopesuna pidä, mut se voi olla et se tarttuu alitajuntaan sillä tavalla että...” (H9)

Haastateltavien antama palaute ohjelman kestosta oli ristiriitaista: osa oli sitä mieltä, että ohjelma oli liian lyhyt, kun taas osa oli sitä mieltä, että se oli aivan liian pitkä. Syynä siihen, että ohjelma oli jonkun haastateltavan mielestä liian pitkä, saattoi johtua esimerkiksi siitä, että ohjelma oli hänen mielestään pitkäväteinen tai uuvuttava. Sen sijaan ne, jotka kokivat ohjelman liian lyhyenä, totesivat, että aika meni todella nopeasti ohjelman aikana. He myös tottuivat siihen, että istuntoja oli kolme kertaa viikossa, joten niiden loppuminen yhtäkkiä

tuntui oudolta. Se saattaa myös selittää sen, minkä takia joistain tuntui siltä, että ohjelma jäi jollain tavalla vajaaksi.

”...toi oli aika lyhyt aika mun mielest. Ekana tuntu, et se on todella pitkä aika ja sit nyt ku se on ohi ni vähän jäi niinku mun mielest vajaaks.” (H6)

”Ja se kurssin pituus on mun mielest järjettömän pitkä, et sitä vois tiivistää enemmän päiviä viikos tai sit vaan suoraan lyhentää sitä kurssi...et se on tosi pitkä.” (H1)

Yksi haastateltava oli huolissaan kuntoutusjatkumosta ohjelman päätyttyä. Hän toivoi, että vangeilla olisi mahdollisuus jatkaa kuntoutusta vaikkapa pienimuotoisemman kurssin muodossa tai yksilökeskustelujen avulla, jotta asiat säilyisivät tuoreena muistissa vielä OMA- ohjelman jälkeenkin. Erityisesti huolenaihe kohdistui pitkäaikaisvankeihin, joilla saattoi ohjelman loputtuakin olla vielä pitkä tuomio jäljellä.

”Ja sitten haluaisin myös sanoa, että jos käy tällaisen kurssin ja istuu sen jälkeen kymmenen vuotta vankilassa ja pääsee ulos, niin tässä kurssissa ei ole mitään järke...” (H10)

Kartoittaessani haastateltavien parannusehdotuksia liittyen OMA- ohjelmaan, yksi haastateltava toi myös esiin ajatuksen siitä, että OMA- ohjelmaan liitettäisiin sosiaalityöhön liittyviä elementtejä. Näillä tarkoitettiin esimerkiksi asunnon hankintaa ja sosiaalisten suhteiden ylläpitämistä. Vaikka nämä asiat eivät sinänsä liity OMA- ohjelmaan eikä niitä ole tarkoituksenmukaista siihen liittääkään, ne ovat kuitenkin tärkeä osa kuntoutusjatkumoa. Vaikka vanki suorittaisi OMA- ohjelman, eikä hänellä ole vapautuessaan minkäänlaista tukiverkostoa, asuntoa tai rikoksettomuutta tukevia suhteita, voi rikoksen uusimisriski olla huomattavasti suurempi.

”...no ensinnäki semmost ku meet tommoselle OMA- kurssille, ni niitten asioiden lisäksi mitä siellä käsitellään, niinku näitä väkivallantekoja ja tämmösiä, ni sit että niinku että, et niitä ihmisiä alettas myöski niinku niitten omissa, jos-sain muissa, oikeissa ongelmissa, et sehän kuulus siihen kurssiin tavallaan se. Jos joku on vaikka vapautumas, ni sille alettas hankkii vaikka kämppää...” (H5)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää vankien kokemuksia OMA- ohjelmasta Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella. Opinnäytetyötä varten haastateltiin kymmentä miespuolista, 23- 61- vuotiasta vankia. Viisi haastateltavista suoritti tuomiota haastattelun tekohetkellä Riihimäen vankilassa ja toiset viisi Helsingin vankilassa. Haastateltavien vankilakertaisuudet vaihtelivat 1-11 välillä. Kaikki haastateltavat olivat suorittaneet OMA- ohjelman loppuun asti. Viisi haastateltavista oli osallistunut johonkin muuhun toiminta- ohjelmaan ennen OMA- ohjelmaa. Esittelen johtopäätökset saamistani tuloksista tutkimuskysymysten mukaisesti.

7.1 Kokemuksia OMA- ohjelmaan hakemisesta

Haastateltavien päätyminen OMA- ohjelmaan oli enimmäkseen seurausta henkilökunnan aktiivisesta rekrytoinnista. Suurin osa haastateltavista sai tiedon OMA- ohjelmasta erityisohjaajilta, OMA- ohjaajilta ja erikoissuunnittelijoilta. Joidenkin kohdalla OMA- ohjaajat tulivat suoraan tekemään soveltuvuushaastattelua. Haastateltavat painottivat sitä, että he eivät oma-toimisesti hakeutuneet ohjelmaan, vaan heidät toimitettiin sinne. Ainoastaan yksi haastateltavista hakeutui ohjelmaan oma- aloitteisesti. Haastateltavien puheesta saattoi huomata, että he eivät ehkä halunneet ihmisten ajattelevan, että he olisivat itse hakeutuneet ohjelmaan. Tämän vuoksi uskon heidän ilmaisseen kantansa tästä asiasta niin voimakkaasti.

Kun puhutaan ryhmämuotoisesta toiminnasta vankilassa, on tärkeää, että ryhmäläisillä on halu kuulua ryhmään. Haluttomuus olla ryhmässä saattaa olla ohimenevä reaktio, joka ilmenee ryhmäistuntojen alussa ja joka ei ole este ryhmään osallistumiselle. (Hypén 2002, 112-113.) Haastateltavista yksi oli kokenut painostusta osallistua ohjelmaan, eikä sitä hänen mukaansa annettu jättää kesken. Haastateltavan muutosmotivaatio oli heikko ja tuntui siltä, että hänellä ei jäänyt kovin hyvä maku OMA- ohjelmasta. OMA- ohjelmaan osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen, joten jonkun painostaminen osallistumaan on tuskin eduksi hänelle itselleen, saati muille ryhmäläisille. Oma motivaatio onkin erittäin keskeisellä sijalla muutosprosessissa ja sen vuoksi hoito-ohjelmaan painostaminen tai houkuttelu ei välttämättä tuota toivottua tulosta. (Haapasalo 2008, 246- 247.) Tämänkaltaisten ryhmäläisten kohdalla olisi syytä miettiä, kuinka suuri hyöty saavutetaan sillä, että hänet on painostettu suorittamaan ohjelma. Vaikka rikosseuraamusalan yhtenä tehtävänä on uusintarikollisuuteen vaikuttaminen ja vankien kuntouttaminen, on joskus pakko kohdata se tosiasia, että jollain vangilla saattaa olla suuri riski joutua takaisin vankilaan. Toisinaan kyseessä on myös ajankohta: ehkä tämä vanki ei ole tarpeeksi motivoitunut ja kypsä osallistumaan tähän ohjelmaan nyt, mutta hän saattaa olla sitä vaikka vuoden päästä.

Rangaistusajan suunnitelmilla on ollut hyvin suuri merkitys siihen, että haastateltavat ovat päättäneet osallistua OMA- ohjelmaan. Monien haastateltavien rangaistusajan suunnitelmaan oli henkilökunnan toimesta tehty merkintä siitä, että vangin tulisi käsitellä väkivaltakäyttämistään jollain tavalla vankeusaikana. Merkintä on saatettu tehdä vangin sijoitteluvaiheessa esimerkiksi erikoissuunnittelijan toimesta. Myös rangaistusajan suunnitelmista vastaava rikosseuraamuskeskus on saattanut ottaa asian puheeksi.

Syy, minkä takia rangaistusajan suunnitelman noudattaminen on ollut haastateltaville tärkeää, johtuu siitä, että sitä kautta on mahdollista saavuttaa tiettyjä etuja vankeusaikana. Jos vanki noudattaa suunnitelmaa, hänen on helpompi päästä muun muassa lomille, töihin, avolaitokseen tai jopa koevapauteen. Myös rikosseuraamusalan ohjelmityön linjauksissa (Rikosseuraamusalan ohjelmityön linjaukset, 3) todetaan, että toimintaohjelmaan osallistumisen tulee perustua vangin riski- ja tarvearvioon, jolloin se on myös osa rangaistusajan suunnitelman toteuttamista. Rangaistusajan suunnitelman noudattaminen on siis monille syy osallistua kuntouttavaan toimintaan. Tämä saattaa alkuun kuulostaa vähättelevältä itse ohjelmaa kohtaan: eikö tähän osallistutakaan oman väkivaltaisen käytöksen vuoksi? On kuitenkin ymmärrettävää, että vangeilla on halu noudattaa rangaistusajan suunnitelmaa, sillä se helpottaa heidän vankeudessa viettämäänsä aikaansa monin tavoin. Tärkeintä mielestäni on saada ohjelmaan sen kohderyhmään kuuluvat vangit, oli heidän motiivinsa ohjelman suorittamiseen sitten suunnitelman noudattaminen tai jokin muu. Moni haastateltavistani huomasi ohjelman hyödyllisyyden vasta suoritettuaan koko ohjelman. Ennen ohjelmaa he ovat nähneet vain tiettyjä hyötyjä, eli ”porkkanoita”, joita heidän on mahdollista saavuttaa ohjelman avulla.

Haastateltavilla oli hyvin vähän tietoa, ajatuksia tai odotuksia OMA- ohjelmasta ennen sen alkua. Monella oli ennakkoluuloisia asenteita, mitkä liittyivät yleisesti kuntoutukseen ja sen vaikuttavuuteen. Joillakin haastateltavista oli kokemuksia muista toiminta- ohjelmista, osalla negatiivisia sellaisia. OMA- ohjelman herättämät epäilyt liittyivät lähinnä sen kestoon, muihin osallistujiin ja ryhmämuotoiseen työskentelyyn. Haastateltavat pitivät ohjelman kestoa hyvin pitkänä, pohtivat millaisia muut osallistujat ovat, sekä miten he pärjäävät ryhmämuotoisessa työskentelyssä. Haastateltavilla oli myös ennakkoluuloja viranomaisia kohtaan, mikä puolestaan vaikutti heidän ajatuksiinsa ja odotuksiinsa OMA- ohjelmaa kohtaan. Kuten Hypén (2002, 113) toteaa, ryhmämuotoinen työskentely saattaa herättää ryhmäläisissä epäluottamusta muita ryhmäläisiä ja ohjaajia kohtaan. Tämän vuoksi on tärkeää, että ryhmiä perustavat niiden ohjaajat, jotka voivat antaa ryhmäläisille tietoa ohjelmasta jo ennen sen varsinaista alkamista. Haastatteluiden perusteella kaikki haastateltavat eivät esimerkiksi tieneet, että OMA- ohjelmassa käsitellään omia väkivaltarikoksia. Olisi tärkeää, että henkilökunta, joka rekrytoi vankeja kyseiseen ohjelmaan, yrittäisi kertoa mahdollisimman monipuolisesti siitä, mitä ohjelman aikana tehdään.

7.2 Kokemuksia ohjelman vaikutuksesta ajattelun ja käyttäytymisen muuttumiseen

Pohdittaessa ohjelman haasteellisuutta, haastateltavat eivät kokeneet askeleissa siirtymistä ja edistymistä vaikeaksi. Ohjelman haasteellisuudesta oltiin kuitenkin kahta mieltä; osa kuvasi sitä vaikeaksi ja osa helpoksi. Tähän vaikutti muun muassa omien rikosten käsittely, joka oli osalle vaikeaa ja osalle niistä puhuminen ei tuottanut vaikeuksia. Tästä voidaan päätellä, kuinka eri vaiheissa haastateltavat ovat olleet kuntoutumisprosesseissaan. Osa on joutunut käsittelemään rikoksiaan jo muiden viranomaisten kanssa, mahdollisesti useampaan kertaan. Tämän vuoksi rikoksista puhuminen ei ole tuntunut vaikealta. Sen sijaan haastatteluissa tuotiin myös esiin sitä, miten rikoksista puhuminen ohjelman aikana oli vaikeaa, sillä siihen ei ollut tottunut tai vanhat teot oli haluttu unohtaa.

Haastateltavat toivat esille omakohtaisten pohdintojen ja ajatusten merkitystä kuntoutumisprosessissaan. Omat ajatukset ovat joidenkin kohdalla saaneet vahvistusta ohjelman aikana ja omien pohdintojen tuominen esiin ryhmässä koettiin myönteisenä asiana. Osa haastateltavista oli myös löytänyt syitä omalle väkivaltakäyttäytymiselleen. Osa haastateltavista on pohtinut omia rikoksiaan ja niihin johtaneita syitä jo ennen OMA- ohjelmaa. Tämä kertoo mielestäni siitä, että tarvetta rikosten käsittelyyn ja niistä puhumiseen on olemassa. Tässä mielessä OMA- ohjelma on palvellut haastateltavia erittäin hyvin.

Hypénin (2002, 14) mukaan kognitiivisten ryhmien tarkoituksena on ongelmakäyttäytymisen tunnistaminen, erittely ja sen välttäminen. Mahdollisten ongelmatilanteiden ennakointi ja niiden estäminen ovat osa oman käyttäytymisen hallintaa. Osalle haastateltavista kynnys osallistua ohjelmaan oli ollut korkea, joten he kokivat jälkeenpäin ohjelmaan osallistumisen yhtenä askeleena kohti väkivallatonta käyttäytymistä. Pelkkä ohjelman suorittaminen ei välttämättä tekisi heistä väkivallattomia, mutta se toimisi osana heidän kuntoutumisprosessiaan. Joku oli jopa kyennyt välttämään mahdollisesti väkivaltaan johtavia ongelmatilanteita vankilassa, käyttäen apunaan OMA- ohjelman aikana oppimiaan asioita. Konttilan (2008, 410) mukaan vangeille tulisi tarjota sellaista kuntoutusta, joka vastaa heidän tarpeitaan ja johon he voivat sitoutua. Tutkimustulosten perusteella suurin osa haastateltavista on ollut sitoutuneita ja motivoituneita ohjelman suorittamiseen. Sen saattaa huomata heidän kyvystään analysoida positiivisia muutoksia itsessään.

Toimintaohjelmissa keskitytään osallistujien tapaan ajatella, ja siten ymmärtämään sosiaalisissa tilanteissa ilmeneviä ongelmia. Osallistujat pohtivat myös omasta käyttäytymisestä aiheutuvia etuja ja haittoja. (Suomela 2002, 222.) Osa haastateltavistani pohti väkivallasta koituvia hyöty- ja haittasuhteita ja päätyivät usein siihen lopputulokseen, että väkivallasta koituu enemmän haittaa kuin hyötyä. Vaikka mahdollisesti väkivaltaan johtavasta tilanteesta olisi vaikea lähteä pois, se kuitenkin kannattaisi. Lähtemällä mukaan väkivaltaiseen tilanteeseen

seen tai aloittamalla tappelu, he aiheuttaisivat vain itselleen lisää harmia, kuten esimerkiksi putkareissun. Hyöty- ja haittasuhteiden pohtiminen kertoo mielestäni siitä, että haastateltavat ovat ohjelman avulla kyenneet näkemään sen, että asioilla voi olla kaksi puolta, kun he aiemmin ovat mahdollisesti nähneet vain yhden. He pystyvät punnitsemaan ja valitsemaan näiden vaihtoehtojen välillä, mikä tuskin on helppoa, mutta missä opitut asiat voivat auttaa.

Yksi kognitiivisten toimintaohjelmien tavoitteista on löytää vaihtoehtoisia käyttäytymistapoja (Hypén 2002, 114.) OMA- ohjelmassa välineitä tähän antaa muun muassa *uuden ajattelun kaava*. Sen avulla ryhmäläiset saavat katkaistua sen kehän minkä mukaan he ovat aiemmin toimineet ja mikä on saattanut johtaa väkivaltaan (Hakkarainen 2005, 85.) Useimmat haastateltavat kokivat, että uuden ajattelun kaava ja vaihtoehtoiset toimintatavat ovat käyttökelpoisia ja toimivia. Osa korosti sitä, että he eivät olisi aiemmin osanneet edes kuvitella, millä tavoin voisivat välttää väkivaltaisen tilanteen. Joillain nämä asiat ovat olleet myös ”alitajunnassa”, mutta ne ovat selkiytyneet vasta ohjelman aikana. Se, että haastateltavat ovat kokeneet OMA- ohjelman tällä tavalla, kertoo myös siitä, miten vaikuttavana ohjelmaa voidaan pitää. Se on kyennyt antamaan haastateltaville sellaista, mihin heidän omat eväänsä eivät olisi riittäneet.

Osa haastateltavista toi esiin väkivaltaisen käyttäytymisensä väheksymistä haastatteluissa. Osa koki tehneensä määrällisesti niin vähän väkivaltaa, että he eivät mieltäneet itseään väkivaltarikollisiksi tai sanoivat, että heillä ei ole väkivaltaista taustaa. Hearnin (1998, 105) mukaan miehet selittävät ja perustelevat tekemäänsä väkivaltaa kertoessaan siitä. Esimerkiksi haastattelu (Hearn haastatteli miehiä, jotka kohdistivat väkivaltaa naisiin) voi hänen mukaansa antaa miehelle mahdollisuuden oikeuttaa tai antaa tekosyitä tekemälleen väkivallalle. Väkivaltakäyttäytymisen vähättely on huolestuttavaa, kun asiaa tarkastellaan rikoksen uusimisen ja ryhmäläisen oman kuntoutumisprosessin näkökulmasta. Henkilö ikään kuin vie itseään pois rikoksestaan, ottamatta siitä vastuuta tai vähättelellä sitä. Hän ei myöskään halua mieltää itseään väkivaltarikolliseksi, jonka kuuluisi käydä OMA- ohjelma hoitaakseen väkivaltaiseen käytökseensä liittyvää ongelmaa. Voi toki olla, että haastatteluissa on käynyt juuri niin kuin Hearn (1998) kuvaa: haastattelutilanteessa haastateltaville on tarjoutunut mahdollisuus selitellä tekemäänsä väkivaltaa.

7.3 Ohjelmasta annettua palautetta

Haastateltavien antama positiivinen palaute OMA- ohjelmasta liittyi enimmäkseen heidän omaan edistymiseensä, ryhmämuotoiseen työskentelyyn, ohjaajiin sekä siihen, että ohjelma on tuonut vaihtelua heidän aikaansa vankilassa. Ohjelmasta annettu positiivinen palaute oli monipuolista ja haastateltavat osasivat hyvin perustella, miksi OMA- ohjelma oli heidän mielestään hyvä.

Kolme kertaa viikossa tapahtuvista istunnoista muodostui haastateltaville viikoittainen rutiini, joita osa jäi kaipaamaan ohjelman päätyttyä. Osan mielestä ohjelman vienyt kokonaisaika oli mennyt todella nopeasti. Tämä on osittain johtunut siitä, että istunnoissa käyminen on ollut suurimmalle osalle haastateltavista mielekästä ja antoisaa. Kiitosta sai myös se, että yksittäiset istunnot olivat muun muassa keskittymiskyvyn kannalta sopivan pituisia (noin puolitoista tuntia).

OMA- ohjaajat saivat paljon hyvää palautetta haastateltavilta. Ohjaajien ammattitaitoisuus ja kyky ohjata ryhmiä koostuu muun muassa heidän koulutuksestaan. Usein ohjaajakoulutukset tähtäävät jonkin tietyn toimintaohjelman ohjaamiseen. (Suomela 2002, 222.) Kaikki OMA-ohjaajat ovat suorittaneet OMA- ohjaaja koulutuksen. Haastateltavien mielestä heidän OMA-ohjaajansa tiesivät mitä tekivät eivätkä esittäneet mitään rooleja. Ohjaajat kykenivät luomaan rennon ilmapiirin istuntoihin eivätkä painostaneet ryhmäläisiä millään tavoin. Ohjaajien tyylillä ohjata istuntoja kuvattiin ammattitaitoiseksi. Ohjaajat eivät ole pyrkineet toimimaan auktoriteetteina istunnoissa, vaan heitä on ollut helppo lähestyä ja heidän seurassaan on ollut helppo puhua. Ohjaajat eivät ole myöskään yrittäneet johdatella ryhmäläisiä sanomaan tai tekemään asioita tietyillä tavoilla. Ohjaajien saama hyvä palaute kertoo mielestäni siitä, että ohjaajat ovat olleet omistautuneita ryhmille ja paneutuneet niihin. Palautteen perusteella voitaisiin päätellä, että ohjaajat omaavat hyvät vuorovaikutustaidot sekä kyvyn ohjata vankiryhmiä.

Positiivista palautetta annettiin myös siitä, että istunnoissa pääsi juttelemaan, kertomaan ja avautumaan omista asioista ryhmässä. Kokemukset ryhmämuotoisesta työskentelystä ovatkin olleet pääasiassa hyviä. Haastateltavien mielestä ryhmät toimivat hyvin ja niissä oli luontevaa olla. Haastateltavat kuvasivat ryhmiä muun muassa sanoilla hyvä ryhmähenki ja luottamus. Luottamuksesta kertoi esimerkiksi se, että toisten kertomia asioita tai tekoja ei arvosteltu eikä niistä puhuttu ryhmän ulkopuolella. Tärkeänä pidettiin, että ryhmässä esiin tulleista asioista ei juoruilla esimerkiksi osastoilla. Asioiden käsittelemistä ryhmässä pidettiin hyvänä senkin takia, että omista rikoksista ei haastateltavien mukaan ole tapana jutella osastoilla. Haastateltaville ei ole ollut tärkeää ainoastaan se, että he ovat päässeet kertomaan omista rikoksistaan, vaan myös se, että tämä on voitu toteuttaa ryhmämuotoisesti, kuuntelemalla muita ryhmäläisiä.

Haastateltavien puhuessa ryhmämuotoisesta työskentelystä, he kokivat hyvänä asiana sen, että he pääsivät käsittelemään rikoksiaan ryhmässä. Haastateltavien puheen perusteella voidaan havaita, että vertaistuen kaltainen tuki on ollut läsnä ryhmäistunnoissa. Kuten Kuuskoski (2003, 30- 31) toteaa, vertaistuen idea on kokemusten jakaminen keskinäisessä kanssakäymisessä ja ryhmän jäsenet ovat valmiita ottamaan vastaan sekä antamaan omista kokemuksistaan. Haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että vertaistuen merkitys ryhmässä on teh-

nyt mahdolliseksi sen, että ryhmissä on vallinnut luottamus ja hyvä henki. Voidaan myös päätellä, että ryhmäläiset ovat kunnioittaneet toisiaan, sillä he ovat pystyneet pitämään ryhmässä keskustellut asiat ryhmän sisällä.

Haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että OMA- ryhmät ovat ryhminä olleet erittäin kehittyneitä. Yleisesti ottaen jäsenten välillä on vallinnut luottamus ja ryhmäläiset ovat autaneet toisiaan. Voidaan olettaa, että ryhmät ovat saavuttaneet Kauppilan (2005, 98- 99) kuvaaman ryhmän kehitysvaiheista neljännen vaiheen, eli **kypsin toiminnan vaiheen**. Tässä vaiheessa ryhmäläiset pystyvät ottamaan toisiaan huomioon paremmin ja vuorovaikutus jäsenien välillä on parantunut. Ryhmä työskentelee saadakseen työnsä päätökseen, minkä jälkeen seuraa **ryhmän hajoaminen**, eli viides vaihe. Ryhmän hajoaminen saattaa aiheuttaa haikeita tunteita sen ryhmäläisille ja myös osa haastateltavista totesi, että he jäivät kaipaamaan istuntoja niiden päätyttyä. OMA- ryhmien kehittyneisyyteen voidaan olettaa vaikuttavan ohjelman pitkä kokonaiskesto, ryhmän sisällä vallinnut luottamus ja kunnioitus muita ryhmäläisiä kohtaan sekä ammattitaitoiset ohjaajat.

Haastateltavien parannusehdotukset liittyen OMA- ohjelmaan koski lähinnä sen kestoa, sisältöä ja kuntoutusjatkumoa. Palautetta annettiin muun muassa siitä, että istuntojen aikana kerrataan liikaa samoja asioita, eli käsiteltäviä rikoksia käytiin läpi useampaan kertaan. Joidenkin haastateltavien mielestä tämä oli turhauttavaa ja vähensi motivaatiota. Tällä ymmärrettiin kuitenkin olevan jokin tarkoitus, vaikka kertaaminen tuntuikin tylsältä.

Ohjelman kokonaiskestoja sekä keuhuttiin että haukuttiin. Osa piti sitä liian lyhyenä ja osa sen sijaan liian pitkänä. Kun tottui siihen, että istuntoja oli kolme kertaa viikossa, niiden loppuminen yhtäkkiä sai tuntemaan, että ohjelma oli jäänyt jotenkin vakaaksi. Ohjelman tuntuminen liian pitkältä saattoi sen sijaan johtua siitä, että ohjelma tuntui pitkävetoiselta tai uuvuttavalta. Haastateltavien motivaatio käydä istunnoissa ja suorittaa ohjelma loppuun on selkeästi ollut yhteydessä heidän mielipiteisiinsä OMA- ohjelman kokonaiskestosta. Ne, jotka eivät kokeneet hyötynensä ohjelmasta, ovat pitäneet ohjelmaa liian pitkänä. Jos istunnoissa käyminen tuntuu ”pakkopullalta”, on selvää, että 7-8 kuukautta kestävä ohjelma tuntuu liian pitkältä. Sen sijaan ne, jotka kokivat, että ohjelma on saanut heissä aikaan muutoksen ja he ovat hyötynneet siitä, kokivat että ohjelma jäi jopa liian lyhyeksi.

Kuntoutusjatkumo tuotiin esiin yhtenä parannusehdotuksena. OMA- ohjelmaa varten ei ole suunniteltu minkäänlaista kuntoutusjatkumoa, minkä vuoksi etenkin pitkäaikaisvangit saattavat helposti jäädä tyhjän päälle ohjelman päätyttyä. Jos vanki joutuu OMA- ohjelman jälkeen suorittamaan tuomiotaan vielä vuosikausia, olisi syytä miettiä, onko ohjelman ajankohta ollut hänelle oikea. Osa haastateltavista toivoikin, että OMA- ohjelmassa käsiteltyihin asioihin palattaisiin vielä ohjelman päätyttyä, esimerkiksi yksilökeskusteluiden muodossa. Konttila

(2008, 410) esittää kolme kysymystä, liittyen vankien kuntoutustoimenpiteisiin: ”*mitä, kenelle ja miten?*”. Tähän voisi vielä liittää kysymyksen *milloin?*, sillä tärkeää on mielestäni myös se, missä vaiheessa rangaistusta tietynlaisia kuntoutustoimenpiteitä tarjotaan. Jos kyseessä on pitkää tuomiota suorittava vanki, kuten elinkautisvanki, on tärkeää pohtia miten kuntoutustoimenpiteet jaksotetaan tuomion pituuteen nähden. Asia on siinä mielessä kuitenkin kaksijakoinen, että myös vankeusrangaistuksen alussa on tärkeää edistää vangin kuntoutumista. Jotta kuntoutusprosessi voidaan hyödyntää mahdollisimman hyvin, on tärkeää, että ohjelmat sijoitetaan oikea-aikaisesti kuntoutusjatkumoon (Rikosseuraamusvirasto 2005.) Pelkkä suuntaa antava lause ei kuitenkaan riitä kuvaamaan sitä, miten kuntoutus pitäisi järjestää, vaan asia jää kuntouttavien toimintojen parissa työskentelevien pohdittavaksi.

Haastateltavien antama positiivinen palaute OMA- ohjelmasta toi esiin myös paljon asioita, joita voidaan liittää heidän omaan edistymiseensä ohjelmassa. Osa haastateltavista on ollut erittäin tyytyväisiä siihen, mitä OMA- ohjelma on pystynyt heille tarjoamaan ja se on luonnollisesti vaikuttanut heidän antamaansa palautteeseen ohjelmasta.

Yhteenvetona voidaan todeta, että OMA- ohjelmalla on ollut selvä vaikutus haastattelemiini vankeihin. Jokainen kuntoutumisprosessi on henkilökohtainen kokemus ja se on erilainen kuntoutuksen eri vaiheissa. Tämän vuoksi haastateltavien edistymistä ei voida asettaa samalle viivalle. Yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta kaikki olivat kokeneet hyötyvänsä ohjelmasta jossain määrin; toiset vähemmän ja toiset enemmän. Haastateltavat olivat tehneet hienoja havaintoja omasta ajattelustaan ja käyttäytymisestään ja pystyivät kertomaan millä tavoin OMA- ohjelma on vaikuttanut näihin. Osa oli pystynyt jo vankeusaikana hyödyntämään OMA- ohjelmasta oppimiaan asioita.

8 LOPUKSI

Opinnäytetyössäni olen tutkinut vankien kokemuksia OMA- ohjelmasta Etelä- Suomen rikosseuraamusalueella. Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimus. Haastattelut ovat olleet opinnäytetyön tiedonhankintalähde, joten voidaan puhua myös haastattelututkimuksesta. Aineiston analyysissa on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Opinnäytetyön teko oli prosessina pitkä, mutta opettavainen. Sen lisäksi, että olen päässyt perehtymään laadullisen tutkimuksen menetelmiin, olen myös saanut kokemusta haastatteluiden tekemisestä. Haastavinta opinnäytetyön teossa on ollut teoreettisen viitekehyksen muodostaminen. Yhtenäisen ja loogisen kokonaisuuden muodostamaa teoriaa en ole kyennyt löytämään opinnäytetyölleni, vaan se koostuu monista eri osa-alueista.

Opinnäytetyön tekoa on tukenut se, että olen itse saanut käydä kaksiviikkoisen OMA- ohjaajakoulutuksen. Uskon, että se on auttanut minua etenkin haastatteluiden teossa, sillä olen tien-

nyt mistä haastateltavat puhuvat. Eniten tukea opinnäytetyön tekoon olisi antanut se, että olisin päässyt ohjaamaan OMA- ryhmiä, mutta katkonaisten työsuhteideni takia tämä ei ole ollut mahdollista. Työskentelyni eri vankiloissa on kuitenkin edistänyt opinnäytetyön tekoa paljon. OMA- ohjaajakoulutuksen sekä työkokemukseni ansiosta olen kyennyt luomaan suhteita tärkeisiin henkilöihin ja käytännön järjestelyt ovat helpottuneet. Opinnäytetyönteon aikana olen myös osallistunut useille OMA- ohjaajien kehittämispäiville sekä käynyt OMA- ohjaajakoulutuksen toisen osion.

Olen tyytyväinen, että päätin tehdä opinnäytetyön yksin. Tämä on antanut minulle vapauden päättää opinnäytetyön sisällöstä sekä aikatauluista itse. Opinnäytetyön tekeminen yksin on hyvin työläs, mutta olen tyytyväinen, että olen selvinnyt siitä.

Suurin kiitos siitä, että tämä työ on toteutunut, kuuluu haastattelemilleni vangeille. Olen tyytyväinen, että löysin haastateltavat niin helposti ja he suostuivat haastatteluihin muitta mutkitta. Olen haastattelijana kokematon, mutta toivon, että haastateltavat ovat kokeneet haastattelut vuorovaikutustilanteina, joista molemmat osapuolet hyötyvät. Olen ollut positii-visesti yllättynyt siitä, miten osa haastateltavista on kyennyt analysoimaan OMA- ohjelmasta saatua hyötyä. Tutkimustulokset olen tulkinnut myönteisiksi, sillä haastateltavat ovat kyenneet kuvaamaan hyvin, millä tavoin he ovat hyötäneet ohjelmasta. Tämän myötä uskoni OMA- ohjelmaan ja sen vaikuttavuuteen on vahvistunut ja se on antanut lisäpuhtia työn tekemiseen. Toivon vilpittömästi haastateltavilleni kaikkea hyvää sekä väkivallatonta tulevaisuutta.

LÄHTEET

- Andrews, D. 1995. The Psychology of Criminal Conduct and Effective Treatment. Teoksessa McGuire, J. (toim.) What Works: Reducing Reoffending. Guidelines from Research and Practice. John Wiley & Sons Ltd.
- Andrews, D.A. & Bonta, J. 1994. The Psychology of Criminal Conduct. Cincinnati, OH: Anderson Publishing Co.
- Andrews, D.A. Bonta, J. & Hoge, R.D. 1990. Classification for effective rehabilitation: Rediscovering psychology. Criminal Justice and Behaviour.
- Beck, A.T. 1999. Prisoners of Hate. The Cognitive basis of Anger, Hostility and Violence. New York: HarperCollins Publishers.
- Bonta, J. 2003. Rikoksenteekijöiden kuntouttaminen - tutkimuksesta käytäntöön. Teoksessa Järvenpää, R. ja Kempas, M. (toim.) What Works - Mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaali-huollossa? Vantaa: Dark Oy.
- Eskola, J. ja Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.
- Foucault, M. 2000. Tarkkailla ja rangaista. Helsinki: Otava.
- Haapasalo, J. 2008. Kriminaalipsykologia. Juva: WS Bookwell Oy.
- Hearn, J. 1998. The Violences of Men. Printed in Great Britain by The Cromwell Press Ltd, Trowbridge, Wiltshire. SAGE Publications Ltd.
- Hirsjärvi, S. ja Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. ja Sajavaara, P. 2000. Tutki ja kirjoita. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino Oy.
- Hypén, K. 2002. Riski- ja tarvearviot rangaistusajan suunnittelun apuna. Teoksessa Salminen, M. ja Toivonen, K. (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Tietosanoma OY.
- Hypén, K. 2002. Ryhmien ohjaaminen. Teoksessa Salminen, M. ja Toivonen, K. (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Tietosanoma OY.
- Järvikoski, A. ja Härkäpää, K. 2004. Kuntoutuksen perusteet. Vantaa: DARK Oy.
- Kauppila, R. A. 2005. Vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Kiehelä, H. ja Tyni, S. 2009. Vaikuttavuuden mittaaminen rikosseuraamusten arvioinnin haasteena. Teoksessa Rantanen, T. (toim.) Kuntoutus, vaikuttavuus ja kehittäminen. Vantaa: Edita Prima Oy.
- Konttila, A. 2008. Psykologia vankeinhoidossa. Teoksessa Santtila, P. ja Weizmann- Henelius, G. (toim.) Oikeuspsykologia. Helsinki: Edita.
- Kopakkala, A. 2005. Porukka, jengi, tiimi. Ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Kuuskoski, E. 2003. Vertaistoiminta osana ihmisyyttä. Teoksessa Niemelä, J. ja Dufva, V. (toim.) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituhanella. Juva: PS- kustannus.

- Laine, M. 2007. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Laine, M. 2002. Kuntoutus vankilan tehtävänä. Teoksessa Salminen, M. ja Toivonen, K. (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Tietosanoma OY.
- Rantanen, T. 2009. Kuntoutus, vaikuttavuus ja ”sosiaalinen”. Teoksessa Rantanen, T. (toim.) Kuntoutus, vaikuttavuus ja kehittäminen. Vantaa: Edita Prima Oy.
- Ruusuvuori, J. ja Tiittula, L. (toim.). 2005. Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Osuuskunta Vastapaino. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Salo, O 2003. Tapaustutkimus Cognitive Self Change- ohjelman vaikutuksesta väkivaltarikollisten ajattelumalleihin ja hallintakäsitykseen. Pro gradu -tutkielma : Joensuun yliopisto. Psykologian laitos.
- Suomela, M. 2002. Kognitiivis- behavioraaliset toimintaohjelmat. Teoksessa Salminen, M. ja Toivonen, K. (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Tietosanoma OY.
- Timonen, H. 2004. Seitsemän veljeksien elämä ja muutos. OMA- toimintaohjelmaan osallistuneiden väkivaltarikoksista tuomittujen vankien muutosprosessin kehittyminen retrospektiivisesti tarkasteltuna. Licensiaatin tutkielma: Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta.
- Tuomi, J. ja Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Vankeuslaki. 2005. N:o 767. Suomen säädöskokoelma.

SÄHKÖISET LÄHTEET

- Honka, O., Keinänen, A. ja Tyni, S. 2006. Vaikuttaako vankeinhoito?. Haaste 1/2006. Viitattu 19.4.2010. <http://www.haaste.om.fi/35162.htm>.
- Karsikas, V. 2005. Selvin päin olosta tulee hyvä fiilis. Päihdeongelmaisten vankien voimaantuminen. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2005. Viitattu 15.4.2010. <http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/ppee1.pdf>.
- Kuntoutusselonteko. 2002. Valtioneuvoston kuntoutusselonteko eduskunnalle. Julkaisuja 2002:6. 2. Kuntoutuksen käsite ja tavoitteet. Viitattu 15.4.2010. <http://pre20031103.stm.fi/suomi/eho/julkaisut/kuntselonteko2002/luku2.htm>.
- Launis, V. 2007. Tutkimuksen eettinen ennakoarviointi - mitä se on? Tieteessä tapahtuu 1/2007. Viitattu 19.4.2010. <http://ojs.tsv.fi/index.php/tt/article/view/72/49>.
- McGuire, J. 2000. Compendium 2000 on Effective Correctional Programming. Chapter 1. Defining Correctional Programs. Accreditation Processes. Viitattu 16.4.2010. http://www.csc-scc.gc.ca/text/rsrch/compendium/2000/chap_1-eng.shtml.
- Rangaistusajan ja vapauttamisen suunnitelmallinen toteuttaminen. (17/011/2006)RIKOSSEURAAMUSVIRASTO MÄÄRÄYS 17/011/2006 13.9.2006. Viitattu 19.4.2010. <http://www.rikosseuraamus.fi/37249.htm>.
- Rikosseuraamuslaitos. Kuntouttava toiminta. Viitattu 20.3.2010. <http://www.rikosseuraamus.fi/15982.htm>.
- Rikosseuraamuslaitos. Move!. Viitattu 19.4.2010. <http://www.rikosseuraamus.fi/27982.htm>.
- Rikosseuraamuslaitos. Organisaatio. Viitattu 16.3.2010. <http://www.rikosseuraamus.fi/49205.htm>.

Rikosseuraamuslaitos. Omaehtoisen muutoksen- ohjelma. Viitattu 30.3.2010.
<http://www.rikosseuraamus.fi/27980.htm>.

Rikosseuraamuslaitos. Suuttumuksen hallinta- kurssi. Viitattu 19.4.2010.
<http://www.rikosseuraamus.fi/27979.htm>.

Rikosseuraamuslaitos. Toimipaikat. Viitattu 7.5.2010.
<http://www.rikosseuraamus.fi/49170.htm>

Rikosseuraamuslaitos. Unbeatables- ryhmäohjelma. Viitattu 19.4.2010.
<http://www.rikosseuraamus.fi/46880.htm>.

Rikosseuraamusalan ohjelmatyön linjaukset. Viitattu 16.4.2010.
<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/y98fikdy4.pdf>.

Rikosseuraamuslaitos. 2009. Vankeinhoitolaitos ja Kriminaalihoitolaitos historiaan - Rikosseuraamuslaitos on rikosseuraamusalan uusi viranomainen. Rikosseuraamusvirasto tiedottaa 20.12.2009. Viitattu 16.4.2010. <http://www.rikosseuraamus.fi/49249.htm>.

Rikosseuraamuslaitos. Väkivaltarikoksista tuomittujen ohjelmatoiminta. Viitattu 16.4.2010.
<http://www.rikosseuraamus.fi/6350.htm>.

Rikosseuraamusvirasto. 2005. Uusintarikollisuuteen vaikuttavat toimintaohjelmat rikosseuraamusalalla. Viitattu 19.4.2010. <http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/7ih4p3svv5zo.pdf>.

Saaranen-Kauppinen, A. ja Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. 7.3.4 Teemoittelu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Viitattu 19.4.2010. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html.

Tilastokeskus. 2010. Tilastokeskuksen PX- Web tietokannat. Poliisin tietoon tullut rikollisuus. Rikokset kuukausittain 2009 muuttujina Alue, Kuukausi, Rikos ja Tiedot. Viitattu 4.5.2010. <http://tilastokeskus.fi/index.html>.

JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

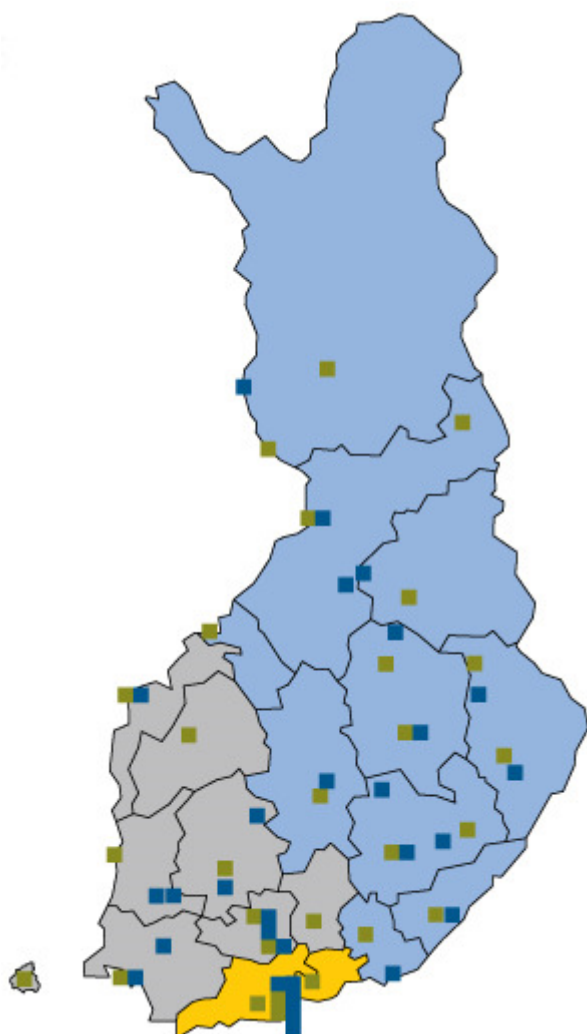
Hakkarainen, P. 2003. Teoriakäsikirja. Omaehtoisen muutoksen-ohjelma. Rikosseuraamusvirasto.

Hakkarainen, P. 2005. Ohjaajan käsikirja. Omaehtoisen muutoksen-ohjelma. Rikosseuraamusvirasto.

LIITTEET

Liite 1: Rikosseuraamuslaitoksen toimipaikat alueittain

Rikosseuraamuslaitoksen toimipaikat alueittain: Etelä- Suomen rikosseuraamusalue, Länsi-Suomen rikosseuraamusalue ja Itä- Pohjois- Suomen rikosseuraamusalue. (Rikosseuraamuslaitos.)

Liite 2: Omaehtoisen muutoksen- ohjelma

Omaehtoisen muutoksen- ohjelma (OMA) on tarkoitettu vakavista ja toistuvista väkivaltarikoksista tuomituille vangeille. Ohjelman aikana ei pyritä keskittymään ainoastaan väkivaltaiseen käyttäytymiseen, vaan myös ymmärtämään rikoksentehtäjän väkivallan käytön ja kokemuksen laajuutta. (Hakkarainen 2003, 26.)

OMA- ohjelma on peräisin Yhdysvalloista, jossa sen on kehittänyt tohtori Jack Bush. Ohjelmaa on käytetty vuodesta 1991 lähtien Vermontin osavaltion vankeinhoitolaitoksessa, jossa sen nimenä on ”Cognitive Self Change- program” (Hakkarainen 2003, 26.). Tällä nimellä ohjelma tunnetaan ja on käytössä myös Norjassa ja Iso-Britanniassa.

OMA- ohjelmaan osallistuminen Suomen vankiloissa on vangille vapaaehtoista. Ketään ei siis pakoteta osallistumaan ohjelmaan, mutta on toki suotavaa, että henkilökunta rohkaisee ja motivoi kohderyhmään sopivia vankeja hakeutumaan OMA- ohjelmaan. Esimerkiksi Vermontissa OMA- ohjelman osallistuminen on sen sijaan pakollista väkivaltarikoksista tuomituille, mikäli he haluavat päästä ehdonalaan vapauteen. (Hakkarainen 2005, 4.)

Mikäli vanki tulee suorittamaan ehdotonta vankeusrangaistusta vakavasta väkivaltarikoksesta ja hänellä on pitkä väkivaltaisen käyttäytymisen historia, hänelle voidaan suositella OMA-ohjelmaa jo sijoittajayksikön haastattelussa. Tällöin se voidaan myös kirjata tavoitteeksi vangin rangaistusajan suunnitelmaan.

OMA- ohjelman tarkoituksena on muuttaa sitä ajattelutapaa, joka saa henkilön käyttäytymään väkivaltaisesti. OMA- ohjelmalla pyritään siis vaikuttamaan:

- yksilön ajattelumalleihin, jotka aikaansaavat väkivaltaista käyttäytymistä tai yhteiskunnanvastaista käyttäytymistä. Nämä ajattelumallit sisältävät yleensä:
 - o vihamielisyyttä
 - o kielteisiä ajatuksia
 - o kognitiivisia vääristymiä
 - o yhteiskunnanvastaisia ja rikoskierrettä ylläpitäviä asenteita
- kyvyttömyyteen hahmottaa omaa väkivaltaista käyttäytymistä
- väkivaltaisiin fantasioihin
- kyvyttömyyteen hallita vihaa ja kiihtymystä
- sosiaalis-kognitiivisiin kykyihin liittyviin puutteisiin (ajattelu, sosiaalinen taidottomuus) (Hakkarainen 2003, 27.)

Kuntoutuksen aikana pyritään lisäämään vangin käsitystä hänen väkivaltaisuudestaan. Hänen tulee pystyä vastaamaan omaa väkivaltaista käyttäytymistä koskeviin kysymyksiin, kuten millaiseen väkivaltaan hän on syyllistynyt, ja miksi hän on käyttänyt väkivaltaa. Lisäksi pyritään selvittämään kehen väkivaltaa on yleensä kohdistettu, onko väkivaltaa tehtäessä käytetty välineitä sekä missä, milloin ja miten usein väkivaltaa on käytetty. Tärkeää on myös tietää onko henkilö uhkaillut väkivallalla, millaista väkivaltaa hän on nähnyt ja onko hänellä väkivaltaisia fantasioita. OMA- ohjelmassa väkivalta on määritelty ”tahallisen ruumiinvamman tuottaminen uhrille, joka ei sitä halua”. (Hakkarainen 2003, 26.)

OMA- ohjelmassa pyritään avoimeen vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön vankien ja henkilökunnan välillä. Tällä tavoin pyritään vaikuttamaan muun muassa vankien viranomaisvastaisiin asenteisiin. OMA- ohjelmassa pyritään muuttamaan yksilön yhteiskuntavastaisia ajattelutapoja, jotka vaikuttavat yksilön rikolliseen käyttäytymiseen. OMA- ohjelma on tarkoitettu käytettäväksi nimenomaan vankiloissa, mutta Yhdysvalloissa sitä on käytetty myös muissa yhteisöissä (Hakkarainen 2003, 27.)

Ohjelmaan hakevien valinta

OMA- ohjelmaan valitaan laitoksesta kohderyhmään sopivia henkilöitä. Valintoja tehdessä ensimmäisenä valintakriteerinä ovat staattinen väkivaltaisuus ja rikollisen käyttäytymisen riskitekijät. Näiden avulla voidaan valita ne hakijat jotka todella kuuluvat riskiryhmään. (Hakkarainen 2005, 16.)

OMA- ohjelman valintaperusteiksi on valittu seuraavat staattiset muuttujat:

- nykyinen ikä
- ikä, jolloin henkilö on tuomittu ensimmäisestä väkivaltarikoksesta
- tuomioiden määrä ennen 17 vuoden ikää
- väkivaltainen käyttäytyminen läpi elämän
- rikos- tai siviilioikeuden rikkomukset, epäonnistuneet vapautukset ja paot
- perheolot lapsuudessa (Hakkarainen 2003, 39.)

Nämä staattiset muuttujat muodostavat staattisen riskiasteikon ja jokaisesta kohdasta voi saada 0-3 pistettä. Kaksi tai kolme pistettä tarkoittavat suurta riskiä ja pisteitä voi saada kaikkiaan 0-18. Jotta hakija voitaisiin valita, hänen tulee saada yhteensä vähintään seitsemän pistettä ja osiosta ”väkivaltainen käyttäytyminen läpi elämän” hänen tulee saada 2-3 pistettä. (Hakkarainen 2003, 39.)

Ohjelmaan hakeville on asetettu alaikärajaksi 25 vuotta ja yläikärajaksi 50 vuotta. Nuorempia kuin 25- vuotiaita ei suositella otettavaksi ohjelmaan sen pituuden ja vaativuuden vuoksi. (Hakkarainen 2003, 39.)

Ohjelmaan hakevien älykkyyssosamäärän tulee olla vähintään 80 ja se tulisi arvioida psykologin toimesta, mikäli tarve vaatii. Jos hakija on luku- tai kirjoitustaidoton häntä ei voida valita kurssille. OMA- ohjelma antaa ryhmäläisille mahdollisuuden edetä omaan tahtiin oman oppimise nopeuden ja edistymisen mukaan. (Hakkarainen 2003, 40.)

Askeleet

OMA- ohjelma koostuu askeleista, joiden avulla ryhmäläinen etenee ohjelmassa. Askelten idea perustuu seuraaviin tavoitteisiin:

- niiden ajattelumallien havaitseminen, jotka ovat aiemmin saaneet yksilön käyttäytymään väkivaltaisesti, ja joihin liittyy riski väkivaltaisen käytöksen jatkamisesta
- sellaisten ajattelutaitojen oppiminen, joilla yksilö voi hallita riskikäyttäytymiseen johtavia ajattelumalleja
- näiden taitojen ottaminen osaksi suunnitelmaa, jolla yksilö voi hallita väkivaltaisia ajatuksiaan
- näiden taitojen harjoittelu niin, että yksilö voi turvautua niihin tarvittaessa (Hakkarainen 2005, 6.)

OMA- ryhmäläisen tulisi kyetä tarkkailemaan objektiivisesti ajatuksiaan, tunteitaan, asenteitaan ja uskomuksiaan. Kun he kykenevät tähän, heille opetetaan ne taidot, joilla he pystyvät yhdistämään ajatukset, tunteet ja asenteet omaan väkivaltaiseen käyttäytymiseensä. (Hakkarainen 2005, 6.)

OMA- ohjelma sisältää neljä askelta, jotka ryhmäläisen tulee omaksua. OMA- ohjelman Ohjajan käsikirjan mukaan neljä askelta sisältävät seuraavat asiat:

- 1) *Kyky kiinnittää huomiota omiin ajatuksiin ja tunteisiin*
- 2) *Kyky tunnistaa milloin ajatuksesi ja tunteesi johtavat sinua kohti vahingoittavaa tai lainvastaista käyttäytymistä*
- 3) *Kyky ajatella uudella tavalla, joka ei johda sinua käyttäytymään vahingoittavalla tavalla*
- 4) *Kyky tehdä nämä askeleet tosielämässä.”* (Hakkarainen 2005, 26.)

OMA- ohjelmassa siirrytään aina seuraavaan askeleeseen, kun on oppinut edellisen askeleen. Ohjelman alussa on viisi aloitusistuntoa, joiden jälkeen aloitetaan askeleessa yksi. Askeleet jakautuvat ajallisesti seuraavanlaisesti:

- Askel 1, 5-9 viikkoa
- Askel 2, 5-9 viikkoa
- Askel 3, 7-11 viikkoa
- Askel 4, 3-4 viikkoa (Hakkarainen 2005, 44.)

Liite 3: Haastattelusopimus

Annika Finnberg

HAASTATTELUSOPIMUS

Laurea- ammattikorkeakoulu
24.8.2009

HAASTATTELUSOPIMUS OPINNÄYTETYÖN AINEISTON KERÄÄMISTÄ VARTEN

Tutkimukseni on Laurea- ammattikorkeakoululle tehtävä opinnäytetyö. Opinnäytetyön aiheena on ”Vankien kokemuksia OMA- ohjelmasta ja sen merkityksestä Etelä- Suomen aluevankilassa”.

Haastattelukertoja yhtä haastateltavaa kohden on yksi (1). Haastattelutyypinä käytetään teemahaastattelua.

Tämän haastattelusopimuksen myötä sitoudutte osallistumaan yhteen (1) sovittuun haastattelukertaan, jonka tarkoituksena on kartoittaa kokemuksianne ja mielipiteitänne OMA- ohjelmasta. Haastattelussa voi jättää kertomatta sellaisista aiheista, joista ei halua puhua. Haastatteluaineistosta tullaan esittämään suoria lainauksia opinnäytetyössä. Tämä edellyttää, että henkilöllisyytenne ei ole tunnistettavissa tekstistä. Halutessanne voitte saada aineiston luettavaksi ennen sen julkaisemista. Haastattelut tullaan nauhoittamaan sanelukoneella ja tiedostot tullaan hävittämään opinnäytetyön valmistuttua. Nauhoja ei tule kuulemaan kukaan muu kuin haastattelija, eli tutkimuksen tekijä. Tutkimuksen onnistumisen edellytys on ehdoton molemminpuolinen luottamus.

Sitoudun noudattamaan yllämainittua sopimusta

Paikka	Aika	Allekirjoitus ja nimenselvennys (haastateltava)
Paikka	Aika	Allekirjoitus ja nimenselvennys (tutkimuksen tekijä)

Liite 4: Haastattelurungot

Haastattelurunko OMA- ohjelmaa parhaillaan käyville:

- vangiin ikä
- vankilakertaisuus
- oletko osallistunut muihin toimintaohjelmiin vankeusaikana?
- mistä sait tietää OMA- ohjelmasta?
- mikä sai sinut hakemaan OMA- ohjelmaan?
- millä tavoin hakeuduit ohjelmaan (ohjaajan, vartijan tai muun vastaavan kautta)?
- missä vaiheessa OMA- ohjelmaa olet tällä hetkellä?
- mitä ajattelet omasta edistymisestäsi ohjelmassa?
- minkälaisia muutoksia olet havainnut ajattelussasi/käytöksessäsi ohjelman aikana?
- missä OMA- ohjelmaa koskevissa asioissa olisi mielestäsi parantamisen varaa?
- mitkä asiat ovat sen sijaan mielestäsi hyviä OMA- ohjelmassa?

Haastattelurunko OMA- ohjelman käyneille:

- vangiin ikä
- vankilakertaisuus
- oletko osallistunut muihin toimintaohjelmiin vankeusaikana?
- mistä sait tietää OMA- ohjelmasta?
- mikä sai sinut hakemaan OMA- ohjelmaan?
- millä tavoin hakeuduit ohjelmaan (ohjaajan, vartijan tai muun vastaavan kautta)?
- mitä ajattelet omasta edistymisestäsi ohjelmassa?
- minkälaisia muutoksia olet havainnut ajattelussasi/käytöksessäsi ohjelman aikana ja sen jälkeen?
- missä OMA- ohjelmaa koskevissa asioissa olisi mielestäsi parantamisen varaa?
- mitkä asiat olivat sen sijaan mielestäsi hyviä OMA- ohjelmassa?